Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ БОЛОН
КПСС-эй БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ ОРГАН

…мнай 1921 оной …ин 21-һээ гарана. | № 295 (18618) | 1990 оной декабриин 25, вторник | Сэн 3 мүн.

соо тэмдэглэгдэнэ. Союзай болон автономито республиканудай, бусад национальна байгуулгануудай эрхэнүүдые хизаарлаха ябадал зайсуулагдаха зэргэтэй.

Удаань депутадууд үгэ хэлэжэ эхилээ. Жэшээнь, Бердскэ тубэй городской больницын эмнэлгын талаар ахамад врачай орлогшо **Г. К. Баранова** элүүрые хамгаалгын эмхи зургаануудай хүшэр хүндэ байдал тухай һанаа зобонгёор хэлэбэ. Киевскэ областиин Бузницкын нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ **А. С. Дагиленко** депутат Черняагай мэдүүлгые эрид буруушааба. Тэрэ мэдүүлгэнь украин арадай хүсэлэл эрмэлзэлые харуулнагүй гэжэ тэрэ тоолоно. Украин арад Союзай Хэлсээндэ гар табиха дурагүй гэжэ хэлэхэнь буруу гээд тэрэ зааба.

Конституцида оруулагдаха зарим хубилалтанууд тушаа үгэ хэлэлгэ үргэлжэлүүлэгдэбэ. СССР-эй Верховно Совеша Конституцида о… хубилалтанудай прое… дорхой дурадхалнуудые уулаа.

Ороной буруу һүргэдэг политическэ хүсэнүүдэй ябуулганuудые элишэлхэ, экономикодо зорюута һаад татаха ябадалтай тэмсэхэ асуудалнуудта СССР-эй КГБ-гэй түрүүлэгшэ **В. А. Крючков** үгэеэ зорюулба. Имиэ хүсэнүүд манай ниитэ нэгэн федеративна гүрэниие һандарган һалгааха һэдэлгэ гаргана гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Уласхоорондын харилсаануудай бараг һайн болоошье һаань, СССР-тэхи политическэ байдалай хүгжэлтэ, манай оборонно ба эрдэм - техникын арга боломжо тухай, түүхэй эдүүдэй, түлишын, эдеэ хоолой зүйлнүүдэй, валютай нөөсэнүүд тухай мэдээнүүдые Баруунай оронуудай зарим тусхай албанууд ехэ эдэбхитэйгээр суглуулна гэжэ ажаглагдана гээд тэрэ үгэеэ ур-

ЖАБАЙДАЛЫЕ — КОНСТИТУЦИДА, КОНСТИТУЦИИЕ — АЖАБАЙДАЛДА!

СССР-эй Конституцида (Үндэһэн Хуулида) оруулагдаха хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүд тухай А. И. ЛУКЬЯНОВАЙ хэһэн элидхэл

…депутадууд!

…эй Конституцида оруу… хубилалтанууд ба нэ…да тухай Хуулиин про…а засагай бүридэлые …татай, гүрэнэй хүтэл… системые нарижуулга… совет конституционно …алтые бэхижүүлгэтэй ха…ндэһэн шанартай хэм…ые хараална.

…й Верховно Сове…арние бэелүүлэн, оро…зидент гүйсэдхэхы за…ридэл ба уялга, үүр… асуудалнуудаар тоб…до дурадхалнуудые … тэдэниинь Союзна …һайшаагаа гээд таа…нэт.

… депутадуудай IV …ээрэ оруулагдаха шэ…дхалнуудай концепци…резидентын элидхэлд … СССР-эй мүнөөнэй …циие хубилгаха та…мэлтэ болгон тайлба…асуудалнуудтал тогто…зүбшөөгыт.

…үгтөөд байһан Хуу…роект дотор тайлба… гурбан бүлэг асуу… бии.

…хинь, Верховно Со…һанамжаар, эгээл шу…эгынь гүрэнэй хүтэл… системые эрид ху…да хабаатай юм.

…юун тухай хэлэгдэнэб? … арадай депутадуудай … бэшэ гурбадахи …йгша оной хабар оро…зидентын тушаал бии … гэһэн шиидхэбэри …эй, тиин энээнтэй ха… засагай хүтэлбэриин …ануудые хубилгалгые …үүлхэ ба гүнзэгырүүл… эндэ хэлэгдэнэ.

… Конституцида тэрэ …уулагдаһан хубилал…резидентствын инсти…рэнэй дээдэ органуу…темэдэ оруулха, за…идэлнүүдэй түлөөлэл… онсолон илгаха ар…скржонуудые олгоо юм. … эдэ түлөөлэлгэнүү… …үүлгэ хадаа Союзна …ы засагые шангад… түрүүшын лэ алхам …Хуулинуудые ба Пре… указуудые гүйсэд…лам ашаг үрэтэй онол …ые бии болгохо хэ…эжэ харуулаа бшуу. …ол арганууд болбол …оролгын хаһын бэе…зорилгонуудтай таа… гүйсэдхэхы засагай …й һандаралгые, гэм…лые зогсоохо, обще…ор бии болоһон до… үзэгдэлнүүдтэ эсэс …эргэтэй. Энэ хадаа …юзай гүрэнэй хүтэл…органуудай бүхы сис…хубилгахые баадхаа … түрүүн энэ Федера…оведтэ хабаатай.

…аргаһан Хуулиин … дотор Федерациин …энэ түлөөлгэтэй бол…о хараалагдана. Хэр…нь энэ орган респуб… хоорондын харил…ябуулгануудые бэхи… бүхы союзна удха ша…асуудалнуудта ба на…а политикада рес…удые хабаадуулха зэргэтэй байбал, мүнөө Федерациин Соведэй үүргэ һайса хубилха юм. Федерациин Совет мүнөө хүрэтэр зүблэхы орган байгаа юм, мүнөө үедэ тэрэ СССР-эй Президентын хүтэлбэри доро хүдэлхэ, союзна республиканудай гүрэнэй дээдэ тушаалтадһаа бүридэхэ, үргэн ехэ түлөөлгэтэй болохо юм. Союзай, республиканудай, бүхы ороной тон шухала асуудалнуудаар шиидхэбэри абаха орган боложо байнхай.

Политико-юридическэ талаар президентскэ тусхай орган болохо юм, тэрэнэй гол үүргэнь гэхэдэ, СССР-эй арадай депутадуудай съездын дотоодын ба гадаадын политикын тодорхойлһон шэглэлнүүдые бэелүүлхэ талаар засагай дээдын органуудай ба Союзай, республиканудай хүтэлбэриин ябуулгануудые зүбшэн тааралдуулга болоно. Федерациин Совет баталагдаха Союзна хэлсээнтэй холбоотой асуудалнуудые хараха түлөөлэлгэтэй байхэ юм. Гадна Федерациин Совет мүнөөдэр зарим республиканудтахи ба ороной зарим нютагуудтахи байдалые түгшүүрилтэй болгоһон зүришэлдөөтэ байдалые гуримшуулха ба зарсалдаануудые болюулгада Федерациин Совет хабаадаха байна.

Федерациин Соведэй гэшүүдэй түлөөлэлгэнүүдые тодорхойлһон проектын 127 (4) статьяда танай анхарал хандуулхые хүсэнэб. Өөрынгөө республикын ашаг туһые хамгаалха, союзна эрхэ мэдэлэй асуудалнуудые бэелүүлгэдэ хабаадаха эрхэ түлөөлгэ тэдэнэртэ үгтэнэ. Гадна Президент өөрынгөө бэелүүлдэг зарим уялгануудые вице-президентдэ ба СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэдэ, дамжуулха, мүн имиэ эрхэ Федерациин Соведэй гэшүүдтэ олгохо тухай гурим Конституцида оруулхаар дурадхагдана.

Федерациин Соведэй шиидхэбэринүүд олонхидой гурбанайнь хоёрһоо бага бэшэ дуугаар абтаха ба СССР-эй Президентын указаар хүсэлдүүлэгдэхэ гээд тогтоогдохоор хараалагдана.

СССР-эй Президентскэ Соведэй тараагдаһан ушарһаа Конституци дотор энэ орган тухай дурдахагүй гээд проект хараалаа.

Президентын түлөөлэлгэнүүдые аша үрэтэйгөөр бэелүүлхын тула СССР-эй вице-президентын тушаал бии болгогдобо. Тэрэ Президентдэ кандидадай дурадхалаар һунгагдаха, Президентын этигэмжээр тэрэнэй уялгын заримыень дүүргэхэ, мүн гүрэнэй дээдын инспекциие хүтэлбэрилхэ юм.

Политическэ тайзан дээрэ шэнэ тушаалтай хүнэй бии болоходо имиэ асуудал гаража ерэнэ: тэрэниие һунгаха гурим ямар байхаб. СССР-эй түрүүшын Президент СССР-эй арадай депутадуудай съезд дээрэ һунгагдаһан байна, тиимэһээ имиэ гуримаар манай съезд дээрэ ороной вице-президентые һунгаха гээд ухаан бодолой ёһонууд һануулна.

Союзна правительствын эрхын статус тодорхойлһон Конституциин 16-дахи статьяда шухала хубилалтанууд оруулагдахаар хараалагдана. Министрнүүдэй Соведэй орондо Президентын мэдэлдэ байха шэнэ орган — СССР-эй Министрнүүдэй кабинет бүридүүлхэ тухай дурадхалые СССР-эй Верховно Совет дэмжэһэн байна.

Ороной хүтэлбэрилгые бэхижүүлхэ, экономическа ба социальна реформонуудые бэелүүлхэ, тэрэ тоодо дэлхэйн экономикодо орохо талаар зорилгонуудые шиидхэхэ Президентын хүтэлбэри доро хүдэлхэ гүйсэдхэхы-захирхы орган тухай хэлэгдэнэ бшуу.

Имиэ шэнэдхэлгэ хадаа ажабайдалай эрилтэнүүдтэ харюусалгада бүридхэлэй ба кадрова талаар хубилалтануудые хэхые, хуушарһан хүтэлбэрилхы органуудые үгы болгожо, шэнэ органуудые байгуулхые баадхана бшуу. Министрнүүдэй кабинедые бүридүүлхэ гурим проект дотор тодорхойлогдонхой. Тиихэдэ Президентын түлөөлгөөр премьер-министрые СССР-эй Верховно Совет батална юм. Верховно Совет Кабинедэй гэшүүдэй кандидатурые зүбшөөхэ гү, али буруушааха байна. Харюусалга тухай хэлэбэл, СССР-эй Министрнүүдэй кабинет ороной Президентын, мүн союзна парламентын урда харюусалгатай байха юм.

Хэрбээ СССР-эй Верховно Соведэй Министрнүүдэй кабинедтэ этигээгүй байһанаа мэдүүлбэлнь, тэрэ тараагдаха юм. Имиэ шиидхэбэри абахын тула СССР-эй Верховно Соведэй бүхы гэшүүдэй олонхидойнь гурбанайнь хоёр хубиһаа доошо бэшэнь дуугаа үгэхэ зэргэтэй. Ондоогоор хэлэбэл, энэшье пункт соо СССР-эй Верховно Совет урдынхидал адли гүйсэдхэхы засагые хинаха шухала үүргэтэй байха юм.

Хэрбээ Министрнүүдэй кабинедэй эрхэ мэдэл тухай хэлэхэ болоо һаа, Конституциин ёһоор арадай депутадуудай съездын, Верховно Соведэй ба Федерациин Соведэй эрхэ мэдэлдэ ородог асуудалнуудһаа бэшэ ССР Союзай эрхилхэ гүрэнэй хүтэлбэриин бусад бүхы асуудалнуудые шиидхэхэ эрхэ үгтэхөөр хараалагдана.

Союзна шэнэ хэлсээндэ Союз ССР-тэ олгогдохо бүхы түлөөлгэнүүд Министрнүүдэй кабинедэй түлөөлэлгэнүүдтэй адляар хэлэгдэнхэй гээд таанар анхарба ёһотойт. Гэхэтэй хамта хэлсээнэй проект дотор эдэ түлөөлгэнүүд мүнөөнэйхидэ орходоо нилээд бага болгогдонхой гэжэ таанар мэдэнэт. Тиин шэнэ конституционно гурим СССР-эй правительствын ба союзна бусад органуудай түлөөлэлгэнүүдые бага болгоно, гэбэшье республиканудай бэез даанхай байдалые бэхижүүлнэ ха юм. Олохон асуудалнуудые СССР-эй Министрнүүдэй кабинет союзна республиканудтай хамта шиидхэхэ байна.

Тусхайлбал, ямар асуудалнуудые? Энэ хадаа хамтын валюта дээрэ үндэһэлһэн, нэгэн финансова, кредитнэ ба мүнгэнэй политикые ябуулга; союзна бюджедые бүридүүлгэ ба бэелүүлгэ; бүхэсоюзна экономическа программые бэелүүлгэ, хүгжэлтын органуудые ба зүндөө болоһон гай аюулай ба сүйдтэ ороһоной хойшолонгуудһаа гаргаха фондонуудые байгуулга болоно.

Ороной нэгэн түлишэ-элшэ хүсэнэй ба транспортна системые, оборонно предприятинуудые, замбуулинда хэгдэдэг шэнжэлгэнүүдые, холбооной ба мэдээсэлэй союзна системэнүүдые, метеорологиие ба стандартизациие хүтэлбэрилгые, байгаали хамгаалга тушаа тааралдуулан хэлсэгдэһэн политика ябуулгые республиканудтай хамта Кабинет түлөөлхэ юм. Республиканудтай хамта Министрнүүдэй кабинет эдеэ хоолой, элүүрые хамгаалгын, эхэнүүдэй ба үхибүүдэй тухай һанаашархалгын, соёлой ба эрдэм һуралсалай, эрдэм шэнжэлэлгын ба эрдэмэй-техническэ дэбжэлтын программануудые бэелүүлхэ юм. ССР Союзай гадаадын политикые, республиканудай гадаадын политическэ ба гадаадын экономическа ажал ябуулгануудые тааралдуулан зохёолго, таможенно хэрэг, мүн республиканудтай зүбшэһэн хуули, эрхэтэдэй эрхэ, эрхэ сүлөө сахиха, зөөри хамгаалха ба ниитын гурим сахиха, гэмтэ ябадал хэгшэдтэй тэмсэхэ гээшэ Министрнүүдэй кабинедэй шухала түлөөлгэнүүд болоно.

Эдэ бүхы түлөөлгэнүүд Союзна шэнэ хэлсээнэй проект дотор хэлэгдэнэ гээд тэмдэглээ һэмди, хэрбээ ондоо түхэлтэйгөөр баталагдаа һаань, хубилалтанууд Конституцидашье Министрнүүдэй кабинедэй уялгануудташье оруулагдаха байна.

Президентын засагай онол аргануудые нарижуулхын тула үшөө нэгэ шэнэ орган бии болгохоор хараалагдана. Энэнь СССР-эй Президентын дэргэдэ байгуулагдаха аюулгүйн совет болоно бшуу. Тэрэнэй зорилго гэхэдэ, обороной талаар бүхы союзна политика бэелүүлгэ, гүрэнэй, экономическа ба байгаали хамгаалгын талаар аюулгүйе сахилга, зүндөө болоһон хойшолонгуудые ба онсо бусад байдалые дабалга, общество дотор тогтонижонги ба гуримтай байдалые хангалга болоно.

Президентын тэмдэглэһэнэй ёһоор, Конституцида эдэ нэмэлтэнүүдые оруулхадаа, СССР-эй арадай зарим депутадуудай, Верховно Соведэй гэшүүдэй хэлэһые, дурадхаһые анхарагдаа юм.

Энээнтэй дашарамдуулан, үшөө нэгэ юумэн тухай. Аюулгүйн Соведые СССР-эй Президент толгойлхо, харин Федерациин Соведэй һанамжые анхаран, Соведэй гэшүүд томилогдохо ба СССР-эй Верховно Соведтэй зүбшэгдэхэ гээд Конституци дотор заахые дурадхагдана.

Ороной парламентын абаһан хуулинууд дүүргэгдэнэгүй гээд үндэһэтэйгөөршье, заримдаа балай зүбшье бэшээр зэмэлхэ ушарнууд һүүлэй үедэ олоор үзэгдэнэ. Эндэ мүнөө арсалдаанда оронгүйгөөр нэгэл юумэн тушаа тэмдэглэхэеэ һанаа һэм, шэнэ хуулинуудые ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэхэ гээшье бол манай политическэ системын эгээл һула талань болоно бшуу. Союзна шэнэ актнуудые балай өөдэ абахагүй, республиканска ба нютагай засагай органуудай зүгһөө тэдэниие дүүргэхэгүй ябадалнуудтай парламент, Президент ушарна, энэнь, сэхыень хэлэбэл, олонхи ушарта политическэ удха шанартай байна гээшэ.

Энээнэй нэгэ шалтагааниинь гэхэдэ, хуулинуудые ба Президентын указуудые бэелүүлхэ тодорхой олон арганууд хуули дотор үгы байна бшуу. Энэнһээ уламжалан, Конституциин 127(3) статьяда ороной гүрэнэй хүтэлбэрилгын органуудай бүхы системые Президент толгойлдог гэһэн дүрим оруулхые дурадхагдана. Энэ системые, мүн тэрэнэй мэдэлдэхи гүрэнэй дээдын инспекциие хэрэглэн, Президент хуулинуудые ба гүрэнэй бусад шухала шиидхэбэринүүдые бэелүүлгэдэ бүхы талаарнь эдэбхитэйгээр нүлөөлхэ арга боломжотой байха болоно бшуу. Тиихэдэ гүрэнэй дээдын инспекциин уялганууд парламентын хиналтын уялгануудтай, прокуророй хиналтын уялгануудтай тааралдахагүй, тааралдаха ёһогүйшье юм. Инспекциие байгуулхые ба эрхэ мэдэлыень тусхай хуули тодорхойлхо байна.

Кремльдэ гүрэнэй предприятинуудай директорнуудтэй һаяхан үнгэргэгдэһэн зүблөөнэй үедэ Воркутагай түлөөлэгшэдэй нэгэн минии тархи дээрэ дүрбэн дирижернууд — Союзай, Россин Федерациин, автономито республикын, нютагай Соведэй органууд байдаг гээд яһала хадхуугаар хэлээ һэн. Тэрэнэй һанамжаар, дүрбэншье һаа, хамаагүй юм һааб даа. Имиэ олон ноёдто бидэ һурашанхай гээшэ аабзабди. Харин дирижёр бүхэн өөрынгөөл ноотоор хүтэлбэрилдэг. Мэдэнэгүйб, хүгжэмэй талаар энэ сасуулга ямар юм, харин политическэ хараа бодолоор энэ тон зүб лэ даа. Имиэ ондо ондоо эрилтэнүүдые усадхахын, нютагай Соведүүдэй ба тэдэнэй гүйсэдкомуудай түлөөлэлгэнүүдые тон һайнаар илгахын тула Конституциин 149-дэхи статьягай текстһээ нютагай Соведүүд Соведэй түрүүлэгшын толгойлдог президиумые уялгата ёһоор һунгадаг юм гэһэн гуримые болюулха хэрэгтэй.

(Эхин. Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

СССР-эй Арадай депутадуудай IV съезд

ХУУЛИДА — БҮХЫ ЗАСАГ

Субботодо СССР-эй арадай депутадууд баһал хүдэлөө. Түрүүлэгшээр һуугша В. Н. Калиш секретариадай түлөөлэгшэ **Г. К. Крючковые** трибунада урина. Съездын хүдэлмэриин мүнөөдэрэй байдалаар арадай 230 депутат үгэ хэлэбэ, тэдэнэй 98-ниинь зүблэхэ зүйлэй асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаба гэжэ тэрэ мэдээсэбэ.

Союзай ба республиканска хуулинуудай тааралдал тухай асуудал хандалганууд соо табигдаһан олон тоото асуудалнуудай дундаһаа онсо илгарна. Республиканудай бүрин эрхэтэ байлгые шалтаг болгон, СССР-эй Конституцида ба СССР-эй хуулида таарахагүй нормативна документнүүдые баталан абалгые сагааруулжа болохогүй гэжэ хүнүүд тоолоно. Союзай Хуулинуудые тодоргүй газарта республиканудай хуулиин зургаануудай баталан абаһан хуулиин актнууд олон ушарта бэелүүлэгдэдэггүй.

Гүрэнэй журамай муудаһан, ажахынуудай хоорондын холбоо барисаанай таһалдаһан, материально - техническэ хангалгын муудаһан дээрэһээ хүдэлмэреэ зогсоохо түйлда хүрэһэн предприятинуудһаа бэшэгүүд болон телеграммануудай олоор ороно. Энэ баримта тушаа секретариат съездэ тусгаар мэдээсэхэ юм.

Республиканудай гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлгые баталалга, үндэһэн арадуудые һэргээлгэ хадаа манай олон үндэһэ яһатанай обществые хүгжөөлгын зайлашагүй шата болоно гэжэ олохон бэшэгүүд дэй Союзай Соведэй ажалай, сэнгүүдэй ба социальна политикын асуудалнуудаар комиссиин түрүүлэгшэ **А. Г. Жураавлев** политическэ темэдэ үгэ хэлэхэдээ, ямаршье үндэһэ баримта харуулаагүй.

Регионууд хоорондын депутадуудай бүлэгэй һанамжаар, 1977 оной Конституци хуушараа, тэрээн соо мүнөө үеын ниитын харилсаанууд зүбөөр харуулагдаха аргагүй гэжэ **А. И. Казанник** хэлэбэ. Наһа бараһан академик А. Д. Сахаровай бэлдэһэн проект, мүн Россин Федерациин шэнэ Конституциин проект комиссидэ бии болонхой, тиимэһээ хэрэгнэй түргөөр ябаха гэжэ найдажа болохо. Гүрэнэй хүтэлбэриин гуримые нарижуулгада шэглүүлэгдэһэн СССР-эй Верховно Соведэй ба Президентын хүсэлэл оролдолгонуудые регионууд хоорондын депутадуудай бүлэг дэмжэдэг. Тиихэдэ СССР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съездын шиидхэбэринүүдэй Соведүүдтэ засаг дүүрэнээр олгохо, засаг хубаарилха, Верховно Соведэй үүргые байһан зандань үлөөхэ гол ёһонуудай үндэһөөр тэрэниие нарижуулха хэрэгтэй гэжэ тоолонобди гэбэ.

Һүүлдэнь Омскын гүрэнэй университедэй кафедрые даагалжэлүүлбэ. Тусхай албанудай хүдэлмэриин онол арганудай ондоо болоошье һаань, удхань тэрэл зандаа. Тохёолдоһон орёо хүшэр байдалһаа орониие гаргаха талаар һэжэг түрэхөөр түсэбүүдые дурадхахые, али болохоор нүлөө үзүүлхые оролдоно. Дэлхэй дээрэ өөрыгөө хүндэлдэг нэгэшье гүрэн өөрынгөө дотоодын хэрэгүүдтэ хэнэйшье хамаарха ябадал зүбшөөдэггүй гээшэ.

Гүрэнэй аюулгүйе сахиха комитедэй һанамжаар, манай бэрхэшээлнүүдэй гол эшэ үндэһэн орон доторнай юм. Ажалшадай дэмжэһэн ушартал засагай байгууламжа ашаг үрэтэй байха. Хёмороо зүришэлдөөнүүдые политическэ аргаар шиидхэхэ хэрэгтэй гэжэ СССР-эй КГБ-гэй түрүүлэгшэ онсолон зааба.

Орон соохи байдалые гуримшуулха талаар хуули хамгаалгын зургаанууд шанга хэмжээнүүдые юундэ абанагүйб гэһэн асуудал заримдаа табигдадаг. Имиэ асуудалда харюусаха зуураа, байдалай бүхы дээрээ тогтонижонги бэшэ байхада тэдэнэр заримдаа юушье хэхэ аргагүй байдаг гэжэ В. А. Крючков мэдүүлээ.

(Эхин. Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

4-дэхи разрядай нэхэгшэ Екатерина Александровна Синицкая бригадир Валентина Гармаевна Хайдапова хоёр Улаан-Үдын гадар трикотаж хубсаһанай фабрикын ПВК-3 участогта хүдэлдэг юм. Тус участогта 40 хүн хүдэлнэ.

Валентина Гармаевнагай хүтэлбэрилдэг бригадын коллектив арбан хоёрдохи табан жэлэй түсэб байгша оной декабриин 11-дэ дүүргэһэн байха юм.

Зураг дээрэ: нэхэн оёдог Е. А. Синицкая, бригадир В. Г. Хайдапова.

ХИЛЭ ДЭЭРЭ БАРИГДАБА

Буряадай ССР-эй Гүрэнэй аюулгүйе хамгаалха комитедэй управлениин хүдэлмэрилэгшэд, нэгэ гүрэнһөө нүгөө гүрэн руу нюусаар эд бараа, үнэтэ зүйлнүүдые гаргадаг бүлэг зониие совет-монгол хилэ дээрэ һаяхан бариба.

Эдэнһээ абтаһан 300 килограмм субад 6 миллион түхэригөөр сэгнэгдэнэ.

Гэмтэ ябуулга гаргагшад — Польшо, Пакистан, Турци болон Советскэ Союзай эрхэтэдһээ бүридэнэ гээд мэдээсэе. Мүнөө мүрдэлгэ ябажа байна.

Гэмтэ ябуулга гаргагшадһаа абтаһан субад гоёлтонуудай схэнхи хубинь Улаан-Үдын худалдаа наймаанай эмхинүүдтэ орохо юм.

Л. ДОРЖИЕВ,
Бүхэсоюзна радиогой корреспондент.

Малай үбэлжэлгэ — шанга шалгалта

ХАРЮУСАЛГАГҮЙ БАЙДАЛДА ХЭН ЗЭМЭТЭЙБ?

«…Эрдэм» совхозой һү һаалиин фермэдэй хүдэлмэрилэгшэд малай үбэлжэлгын эхин һарада үнеэн бүриһөө дундажаар 101 килограмм һү һааһан…а. Энэнь сентябрь һарынхиһаа 66 …граммаар доошоо болоно.

Үнгэрһэн һарада ажахын фермэнүүд һү һаалияа улам доошолуулаа. Жэшээлхэдэ, Түгнын һү һаалиин фермын малшад һарын тэнгээр үдэртэ 12,3 центнер һү абаа һаа, харин хорёодоор тэрэнээ 10,9 центнертэ хүргэһэн байна.

… үедэ совхоз дотор …дбэрилгэдэ анхарал …дахаяа болинхой,— …ын һү һаалиин фер…шэд С. В. Быков А. В. …ов хоёр нэгэн дуу…дүүлбэ.— Зунай эхин … хойшо һүн багаар … Мүнөөшье болотор …үтэлбэрилэгшэд, мэр… энэ шухала асуудал…агүй байһаар. Нэяб…л багаар манай кол… үйлэдбэриин суглаа …өө һэн. Тэд тэрэ…оһон хөөрэлдөөн бо…эршөө. Совхозой ди… уялга дүүргэдэг В. Б. … парткомой секретарь … Дамбаев, профкомой … В. П. Мин, ахамад … С. С. Петров гэгшэд …ан дээрэ ямаршье асуудал шиидхэжэ шадаагүй. Хоёр хоноод, абаһан хэмжээгээ дуулгахабди гэһэн аад, мүнөөшье болотор тэрэнь үгы,— гээд нэмэбэд.

Энэ хөөрэлдөөнэй һүүлээр эндэхи һаалишадтай уулзабабди. Суглаан дээрэ ахамад зоотехник нүхэр Петров бээ рээ өөрөө байһан аад, һү һаалияа хайшан гээд дээшэлүүлхэ, энэ талаар ямар хэмжээнэй абтаха тухай нэгэшье үгэ хэлэнгүй гаража ошоһониинь харамтай гэжэ тэдэнэр бултандаа дарья табилдабад. Юумэ шиидхэжэ шадахагүй хадаа бидэнэрые юундэ суглуулаа юм гэлдэн, һаалишад һанаагаа зобонгёор хэлээ һэн. Үнэхөөрөө юундэ суглуулааб?

Түгнын һү һаалиин фермын хүдэлмэрилэгшэд имиэ хүшэр хүндэ эрхэ байдалда ороод, совхозой хүтэлбэрилэгшэдһөө тодорхой туһаламжа хүргэхыень үнэхөөрөө хүлеэһэн байгаа бшуу. Һаамхай үнеэдые саашадань хайшан гээд зүбөөр, ашаг үрэтэйгөөр эдеэлүүлхэ тухай һанамжаяа хубаалдахыень ахамад зоотехник, үйлэдбэриин технолог С. С. Петровһоо дуулахаяа тэдэнэр хүсөө. Малай үбэлжэлгын эхинһээ хойшо хоёр һарын үнгэрөөд байгаашье һаань, фермын коллектив үнеэдээ ямар рационоор эдеэлүүлхэеэ огтолон мэдэнэгүй. Мүнөө тэжээлэй рационие улаан булан соошье, мүн бэшэшье газарта хадаатай байхыень опохогүйт. Һаалиин малда үбһэ тэжээл тон багаар үгтэнэ.

— Үнеэдтээ сүүдхэдэ һолоомо хоёр дахин үгэдэгбди. Рационой табигдаагүй дээрэһээнь, энэмнай ехэ гү, али бага гү оройдооошье мэдэгдэнэгүй. Үдэшэлэн үнеэдээ һаахынгаа урда тэжээл хубаарилан тараадаг хоёр түхеэрэлгээр силосэ оруулнабди. Энэмнай 200 үнеэндэ хубаарилагдаха ёһотой. Нүгөөдэ байрадашье баһал нимэрхүү хэмжээнэй тэжээл үгтэдэг юм. Газаа байдаг 200 толгой үнеэдтэ оройдоол нэгэ түхеэрэлгээр силос асарагдадаг,— гэжэ үхэршэд мандаа ойлгуулжа үгэбэ.

Энэ фермын эрэгшэд, малаагшад... сүүдхэдэ хэды шэнээн силос эдинэ гээшэб тархидаа бодоодшье, таамашагаар тоолоодшье үзэхэдэ уншагшад танай дуран болоно. Харин үхэршэд толгойгоо барижа байгаад, ехэ анхаралтайгаар тоолоходоо, үнеэн бүхэндэ арбаад килограмм силос хүртэнэ гэжэ тодорхойлбо. Тиимэшье байжа магадгүй. Зүгөөр һү элбэгээр абахын тула 10 килограмм силос ямаршье ахирхан гээшэб даа.

Ажахын дотор бүдүүн тэжээл тэрэ тоодо һолоомо хэршэжэ, жэжэ болгохо түхеэрэлгэнүүд элбэг бии. Урдандаа Түгнын малшад ажал хэрэгээ рээ суурхажа ябахадаа, бүдүүн болон шэнгэн тэжээлээ ашаг үрэтэйгөөр буйлуулдаг, тэрэнээ заатагүй шанаржуулдаг заншалтай бэлэй.

— Мүнөө тиимэ юумэн үгы болонхой,— гээд фермын үнинэй хүдэлмэришэн А. В. Спиридонов гараараа зангажархиба.— Урдандаа тэжээлээ шанартай болгохын тула силостоо хэршэгдэһэн һолоомо нэмээд худхагша бэлэйбди. Имиэшье юрын хүдэлмэри хэхээр лэ даа. Байгша ондо полинууд дээрэ һолоомон элбэг. Тэрэнээ малдаа эдюулээгүй һаа, һүүлдэнь хайшань хэхэ болонобибди,— гэжэ тэрэ гайхалаа барана.

Үнинэй малшан зүб лэ бодомжолно хаш. Имиэ аха заха зонойнгоо хэлэһые совхозой хүтэлбэрилэгшэд шагнаха, тэдэнэрэй һанамжатайнь хубаалдаха байгаал даа. Энэшье суглаан дээрэ үнеэдэйнгээ ашаг шэмыень дээшэлүүлхэ талаар бултандаа эбтэй эетэйгээр хөөрэлдэбэл, аша туһатай байха һэн гэжэ һанагдана.

Хүгжэлтын зогсошоһон үе сагта хэмжээ абана аабзабди гээд үдэр бүхэндэ найдуулдаг аргамнай үндэһөөрөө үгы болоо гэжэ эндэхи ноёд мэдэхээр болоногүй гээшэ гү? Хубилган шэнэдхэлгын боложо байһан үедэ энэ талаар саг дары хэмжээнүүдые абаха шухала ха юм. Энээниие зүбөөр ойлгыт, совхозой хүтэлбэрилэгшэд!

Фермэ дээрэ шэнгэн тэжээл бэлэдхэгдэнэ гээшэ гү?— гэжэ һаалишадта хандабабди.

— Одоол бурдууг гэһэн миин «нэрэ» ааб даа. Талха тарянай зүйл эһээбэри бусалһан үһантай худхагдадаг юм. Тиишэнь хэршэгдэһэн һолоомо нэмээ һаань, хоол болохо байгаа. Тэрээнгүйгөөр сылэгэршэг үһан лэ даа,— гэлдэбэ.

Һаалишад энэ талаар баһал болохотой дурадхал оруулба. Үнэхөөрөөшье, Түгнэдэ юундэ имиэ юрын асуудал шиидхэгдэнэгүйб? Ахамад зоотехник нүхэр Петровой хүтэлбэрилдэг албан мал ажалай продукци үйлэдбэрилгын эмхидхэхэ талаар хүдэлмэреэ юундэ эрхилхээе болижо, хажуу тээшээ гарааб?

Тэрэнэй эмхидхэхэ ажалынь үнэн дээрээ ээлтэйшьеэл даа. Мүнөө полинууд дээрэ һолоомон элбэг ха юм. Тэрэниие шэрэжэ асарха хэрэг гарана. Һолоомоёо хэршэхэ агрегат бүтэн бүрин бии. Тэжээл буйлуулдаг цехынь хүдэлгэгдөө болоно. Гансал эндэ хэды шэнээн һолоомондо хэды шэнээн эһээбэри, талха тарянай зүйл, дабһан, мел, минеральна бодосууд нэмэгдэхэ ёһотойб гэжэ хэлэхэдэ тиимэл һаа, хүндэ хүшэр болохо аал? Эдэ бүгэдые хараад, совхоздо одоол ёһотойл эзэн үгы гэжэ мэдэхээр байгаа һэн.

— Мүнөө һаагдаһан һүнэй түлөө үнеэн бүхэндэ 500 грамм холимог гурил үгтэдэг юм. Энээнэй зарим хубинь бурдуугта оруулагдана. Үнеэдтэ нормоороо хэды шэнээн бурдууг хэрэгтэйб гэжэ баһа хэншье мэдэнэгүй. Бэлэдхэгдэһэн шэнгэн тэжээл цистернэдэ ашагдажа, байра соохи хобоо хобтонууд соо юулэгдэдэг байха юм. Харин эдэ хобтонуудайнь забһартай байһан дээрэһээнь шэнгэн тэжээлынь доошоо газар руу хуу урдашана.

Имиэ байдал харахадаа энэ фермэ үбэлжэлгэдэ муу бэлдэхэлтэй хүрэжэ ерээ гэжэ ойлгохоор байгаа бэлэй. Фермын үүдэнүүдынь хүсэд хаагданашьегүй. Нүгөө хажуугай үүдэниинь унахаяа байна. Шэнэ үүдэнүүдые хэхые үни хада захяа һэмди гэжэ һаалишад хэлэжэ байгаа һэн. Энэ талаар совхозой столярна цехэй хүдэлмэришэд малшадай захилыень дүүргэжэ шадабагүй. Эдэ бүгэдэ ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй, мэргэжэлтэдэй баһал һанаа амар һууһыень гэршэлжэ үгэнэ.

Имиэ байдал Түгнын фермэдэ харахадаа, хоёр үхэршэдэй хэлэһэниинь зүбтэйшье болонол хаш. Үдэр, хоногуудшье түргэн үнгэрнэ. «Эрдэм» совхозой фермэнүүдэй һү һаалинь үдэр бүхэндэ доошолжо байна. Харюусалгагүй хэрэгтэ хэн зэмэтэй болоноб?

В. ШИРДАРМАЕВ,
«Ленинэй зам» газетын редакциин хүдөө ажахын таһагые даагша.

Мухар-Шэбэр.

АЖАБАЙДАЛЫЕ—КОНСТИТУЦИДА, КОНСТИТУЦИИЕ—АЖАБАЙДАЛДА!

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

Депутадууд энэ гурим тушаа тусхай тайлбари үгэхые гүйһан юм, тиимэһээ энэ гурим хадаа Соведүүдэй бүхы президиумые үгы болгохо тушаа хэлэнэгүй гээд онсолхо һанаатайб. Нютагай Соведүүдтэ президиум байха гү, али үгы гү, Соведэй түрүүлэгшэ Соведэй гүйсэдкомые толгойлхо гү, али үгы гү гэһэн асуудалнуудые республиканууд өөһэдөө шиидхэжэ, Конституцидаа оруулха болоно. Тиимэһээ СССР-эй Конституцида иимэ хубилалтануудые оруулхада, энэ асуудалые республикануудта шиидхэхэдэ тойбо татахагүй бологдоно бшуу.

СССР-эй хуулинуудые, СССР-эй Президентын указуудые үгтэһэн эрхэ мэдэлтэйнь тааралдуулан, гүрэнэй засагай дээдын органуудай ба Союзай хүтэлбэрилгын болон республиканудай бусад актнуудые арадай депутадуудай нютагай Соведүүдэй гүйсэдхэхы комитедүүд бэелүүлхэ уялгатай гэһэн дүрим Конституцида (150-дахи статьяда) оруулагдана.

Энэ гурим олон юумые һууридань оруулжа үгэнэ гээд таанар ойлгонот.

Гүрэнэй хүтэлбэрилхы органуудые бэхижүүлхэ хадаа СССР-эй Верховно Соведэй конституционно түлөөлэлгэнүүдтэ дахинаа бусахые баадхана. Энэ хуулиин проект соохи хоёрдохи бүлэг асуудалнууд болоно бшуу. Хуули бии болгохо, хуулинуудые дүүргэлтые, хүтэлбэриин органуудые хинаха талаар СССР-эй Верховно Соведэй уялга, үүргэнь бага болгогдоногүй, харин улам үргэдхэгдэнэ гээд тэмдэглэхэ шухала.

ССР Союзай эрхэ мэдэлэй ёһоор абтаһан союзна хуулинуудые эгээл дээдын гэжэ тоолон, тэрэниие сахялгүй һаа, орон дотор таатай гурим тогтоохо аргагүй, хуулигүй байлга, союзна хуулинуудые республиканудай ба нютагай органуудай тоогоогүй ушар бидэндэ ехэ хохидол асараа, асарнашье гэһэн һанал бодол мүнөөнэй съезд дээрэ оло дахин хэлэгдэһэн байна.

ССР Союзай ба союзна республиканудай органуудай хоорондоо харилсалга хадаа хуулиин үндэһэн дээрэ ябуулагдаха, эдэ органуудай эрхэ мэдэлые эбдэһэн ушарые түргэн болзорто элирүүлхэ онол аргануудые бии болгохо талаар политическэшье, мүн һанаа сэдьхэлэйшье эрхэ байдалда бидэ хүрэжэ ерэнхэйбди гээд хэлэжэ болоно.

Хэрбээ СССР-эй Президентын, СССР-эй Министрнүүдэй кабинедэй абаһан хэмжээнүүд республикын бодомжоор тэдэнэй эрхые, тэрэшэлэн СССР-эй Конституци болон Хуулинуудые эбдэнэ гэжэ союзна республиканудай гүрэнэй засагай дээдын органууд буруушааһан байбал, СССР-эй Верховно Соведтэ хаража үзэхэ хэрэг даалгагдана гэжэ СССР-эй Конституциин 113-дахи статьяда нэмэлтэ оруулха тухай дурадхал энэ хэрэгтэ нүлөөлхэ байна. Буруушаалга тухай шиидхэбэри һараһаа бага бэшэ болзор соо СССР-эй Верховно Соведэй ээлжээтэ сесси дээрэ абтаха ёһотой. Тиимэ болохолоороо, парламентда нэмэлтэ хүдэлмэри үгтэнэ гээшэ. Гэбэшье тухайлхада, ондоо арга юрэ үгы хэбэртэй.

Обществодо граждан эблэрэлгые хангалгатай холбоотой асуудалаар Верховно Соведэй эрхэ түлөөлэлгые зарим тэды болон бусадшье хубилалтанууд хараалагдана. Иимэ зорилгоор, тодорхойлходо, СССР-эй Арадай депутадуудай съезднүүдэй хоорондо бүгэдэ арадай дуугаа үгэлгые (референдум) үнгэргэхэ тухай шиидхэбэри абаха эрхэ СССР-эй Верховно Соведтэ олгохоор хараалагдана. Съездэ дурадхагдаһан референдум тухай Хуулиин проект соо иимэ хэмжээн оролсоно гээд таанар мэдэнэт.

Саашань Конституциин ёһоор, союзна хуулинуудые тайлбарилга ороной Верховно Соведэй хамааралсаха хэрэг болодог гээд мэдэнэт. Зүгөөр шэнэ хуулинуудые зохёохо хүдэлмэридэ ходо саг үргэлжэ ээлэгдэнхэй байдаг үсөөнхэн ушарта энэ хэмжээндэ хандадаг байнабди гээд сэхэ хэлэхэ ёһотойбди.

Энэ дутагдалые усадхахын тула хуулинуудые тайлбарилха эрхэ СССР-эй Верховно Соведһээ гадна тэрэнэй даалгабаряар мүн лэ СССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ үгтэхэ ёһотой.

Үшөө нэгэ асуудал. Манай хуули гаргадаг дээдын органай һаял хүдэлмэриеэ эхилжэ, түрүүшын алхамуудые хэжэ байхадань, Верховно Соведэй хараһаа алдуурһан, ороной ажабайдалай ямаршье томо асуудалнууд байха ёһогүй гэһэн (энээн тухай би урданьшье хэлээ һэм) зорилго урдаа табидаг байгаабди. Тиимэ хараа бодолоо мүнөө дээрээ гүйсэдөөр бэелүүлжэ шадаагүйшье һаамнай, бүхы хүнүүдтэ һайшаагдаагүй бэлэй.

СССР-эй Верховно Совет хиналтынгаа үүргые үлүү ехээр ойлгоно гээд правительствын зарим гэшүүдэй, министерствэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй зүгһөө зэмэлхэ (энэшье съезд дээрэ бии байгаа) ябадал гаргагдажа байдаг. Ямаршье байг, үнэндөө тиимэ бэшэ гэхэ байнаб. Манайда мүнөө болотор хоригдоһон «зоно» бии байгаа, тэдээндэнь СССР-эй Верховно Совет хамааралсаха «эрхэгүй» байгаа. Уласхоорондын, ороной оборонын оршомдо, аюулгүйе сахилгын, замбуулинай талаар болон бусад хэдэ хэдэн оршомдо энэнь бии байгаа. Мүнөө тиимэ саг һалан ошоо. Би Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ байһан тула иимэ «ойроо хүртүүлхэгүй» оршоной үгы байхын тула юумэ хэдэг байгааб, хэхэшьеб, Верховно Соведэй хиналтын, энээнһээ уламжалан, арадай түлөөлэгшэдэй хиналтын захиргаанай ба гүйсэдхэлгын бүхы ажал ябуулгада дэлгэрүүлхын түлөө оролдохоб.

Ямаршье ушарта тиимэ хиналта, тиимэ шүүмжэлхы ябадал түбшэн даруу, бүхы юумэ һайн мэдэһэн байха ёһотой ааб даа. Шүүмжэлэл хүнүүдэй нэрэ хүндые дайраха ёһогүй. Тэрээнгүйгөөр манай хүдэлмэри удхагүй болохо байна. Гомдожо, дураа гутажа болохо, зүгөөр энэ зүб шүүмжэлэлые бултадаа ойлгохо ёһотойбди.

Хэрбээ бидэнэр политическэ реформо, демократизацилгые саашадань бэелүүлхэ гэбэл, парламентын талаһаа хиналта шангадхаха уялгатайбди.

Энэ дутагдал илангаяа гүрэнэй зөөри гаргашалха, бюджет гүйсэдхэхэ болон ниитын зөөри ашаглаха асуудалнуудые шиидхэхэдэ ехэ һаад ушаруулдаг байна.

Энэ талаар улам шанга хиналта хангахын тула бодото хэмжээн болгожо, Верховно Соведэй дэргэдэ СССР-эй Хиналтын палата байгуулхаар дурадхагдана гээшэ. Тэрэ Союзна парламентаар һунгагдахэ, тэрэнэй хүтэлбэри доро хүдэлхэ, Верховно Соведтэ өөрынгөө тоосоонуудые үгэжэ байха зэргэтэй.

Хиналтын палата хуули гаргаха үүсхэлтэй, СССР-эй Конституционно хиналтын комитедтэ хандаха эрхэтэй байха ёһотой. Тэрэниие эмхидхэн байгуулһантай дашарамдуулан, СССР-эй арадай хиналтын комитедые болюулха дурадхал оруулнабди. СССР-эй Хиналтын палатын ажал ябуулгын эмхидхэл ба гурим тусхай хуули дотор тодорхойгоор хэлэгдэхэ бэзэ гэжэ нэмэжэ хэлэхэмнай.

Ушар тиимэһээ энэ талаар конституционно хубилалтануудай проект нэгэ гол зүйлдэ түшэглэнэ: хэрбээ бидэ гүйсэдхэлгын засагай эрхэ түлөөлэлгэнүүдые үргэдхэдэг, бэхижүүлдэг һаа, хуули гаргадаг, олоной түлөөлэлгын засагые тиимээр үргэдхэхэ ба бэхижүүлхэ ёһотойбди. Ондоогоор бодомжолго эндэ таарахагүй.

СССР-эй Конституцида хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүдые оруулха гурбадахи бүлэг тухай мүнөө хэлэе. Энэнь ниитын харилсаануудые тогтонижоруулха, орон дотор хуули гурим бэхижүүлхэ, гэмтэ ябадал гаргалгатай тэмсэл шангадхаха хэрэгтэ шэглүүлэгдэһэн дурадхалнуудые нэгэдхэнэ. Хуули ёһоной шэнэ үндэһэ һуури байгуулха, хуули сахилгын зургаануудай хүдэлмэри мүнөө дээрэ общество соохи байдалда горитой нүлөө үзүүлээгүй байһаар гэжэ бодото байдал харуулба. СССР-эй Верховно Соведэй ноябриин 23-най тогтоолоор эрхэтэдэй ажабайдалда, бэеын элүүртэ, ба эд зөөридэ аюул тохёолдуулагдажа, эрхэтэдэй эрхые эбдэхэ болоод байгаа һаань, бүхы хэмжээнүүдые, онсо шанга хэмжээнүүдые абахыень Президентдэ дурадхаха болотороо хэрэгнай доройтоһон байгаа.

Ушар тиимэһээ эдэ хэрэгүүдэй байдалые бодотоор сэгнэлтэ СССР-эй Президентын дэргэдэ гэмтэ ябадалтай тэмсэхэ талаар тусхай залан хүтэлбэрилгын комитет байгуулха тобшолол хэхэ бологдоо һэн. Хуули сахилгын органуудай бүрин бэеэ даанхай, харюусалгатай байхые үлөөхэ зуураа тус комитет хуули сахилгын эмхи зургаануудай хүдэлмэриин шэглэлнүүдые тодорхоилхо, гэмтэ ябадал гаргалгатай тэмсэхэ талаар хэлсэгдэһэн хэмжээнүүдые абаха, энэ талаар абтаһан шиидхэбэринүүдэй гүйсэдхэлгын хойноһоо хиналта хэхэ, хуули ба гурим бэхижүүлхэ хэрэгтэ шэглүүлэгдэһэн дурадхалнуудые зохёохо ябадалые залан хүтэлбэрилхэ ба бэелүүлхэ ёһотой. Гадна шэнээр бии болгогдоһон орган хуулиин проектнүүдые зохёохо хүдэлмэридэ хабаадаха, тэдэнэй СССР-эй Верховно Соведтэ дурадхаха аргатай байһаниинь элиржэ үгэнэ ха юм.

Энэ шиидхэгдээгүй асуудал мэргэжэлтэдэй — эрдэмтэдэйшье, практигуудайшье шэнжэлжэ үзэхэдэ, эгээн аюултай гэмтэ ябадал гаргагшадтай, нэн түрүүн эмхидхэгдэмэл экономическа гэмтэ ябадал гаргагшадтай, «һүүдэрэй» экономикотой тэмсэхэ талаар тусхай албан бии болгоходо таарамжатай гэжэ мэдэрэгдээ. Тус һалбарида гол үүргэ дүүргэдэг албан зургаанууд — Дотоодын хэрэгүүдэй министерствын, Гүрэнэй аюулгүйе сахидаг комитедэй, СССР-эй прокуратурын хүдэлмэрилэгшэдэй оролдолгые нягтаар нэгэдүүлхэ уялгатай байха юм. Энээнтэй дашарамдуулан, прокуратурын ба сүүдэй байгуулгын реформо тухай асуудал анхарангүй гаража болохогүй. Мүнөө дээрээ энэ конституционно тодорхой заһабаринууд боложо үгтөөгүй, гэбэшье энээндэ ехэ анхарал хандуулхаар байна. Энэ асуудалаар депутадуудһаа олон дурадхалнууд оронхой.

Тиин шэнэ Генеральна прокурор нүхэр Н. А. Труоин СССР-эй Президентын дурадхалаар СССР-эй Верховно Соведээр томилогдожо, Арадай депутадуудай съездээр баталагдаха, тэрэнэй урда тоосохо ёһотой гэһэн дурадхал оруулаанхай. Союзна республикануудай прокурорнууд СССР-эй генеральна прокуророй дурадхалаар республиканудай Верховно Соведүүдээр томилогдохо, тэрэнэй урда тоосохо ёһотой, харин бүхэсоюзна хуулинуудые гүйсэдхэлгын хойноһоо хиналта хэхэ ажал ябуулгадаа СССР-эй Генеральна прокурорто тоосохо ёһотой гэжэ тоолоно. Прокуратурын органууд нютагай засагай органуудһаа ба хүтэлбэриһөө ниитэ-политическэ организацинууд болон хүдэлөөнүүдһээ дулдыдангүйгөөр өөрынгөө эрхэ түлөөлэлгэнүүдые бэелүүлдэг, тэдэ дээдэ зэргын прокурорто, союзна республикын прокурорто, СССР-эй генеральна прокурорто тоосодог байха гээд Конституци соо тусгаар онсолхоор дурадхагдана. СССР-эй Гүрэнэй арбитражые Дээдын ажахын сүүд гэхэ гү, али СССР-эй шэнээр томилогдоһон Главна арбитр В. Ф. Яковлевай дурадхаһанай ёһоор СССР-эй Верховно арбитражые сүүд болгон хубилгаха тухай хэдэ хэдэн депутадуудай дурадхалнуудта горитой анхарал хандуулхаар байна. Иимэ хубилгалта нэн түрүүн дэлгүүрэй экономико байгуулха эрхэ байдалда экономическа харилсаануудые тогтоохо хэрэгтэ республиканудай эрхые үргэдхэлгэтэй, арбитражна сүүдүүдэй бэеэ даанхай байлгые хангалгатай, тэдэнэй ажал ябуулгада хамааралсаха ябадалые усадхалгатай холбоотой.

Хуули сахилгын системые бүхы дээрэнь шангадхалга, СССР-эй Верховно сүүдтэй зэргэлэн Дээдын ажахын сүүд байгуулга, мүн Конституционно хиналтын комитедые, магад Конституционно сүүд болгон хубилгалга шанга хуули гаргадаг ба ашаг үрэтэй гүйсэдхэлгын засагай зэргэлэн орон дотороо нэрэ хүндэтэй сүүдэй засагтай болохо ябадалые хангаха байна. Ондоогоор хэлэбэл, классическа демократическа гурбан зүйл бии боложо, ганса хүнэй гарта засаг барюулха ябадал усадхагдаха байна.

СССР-эй Верховно Соведтэ проект зүбшэн хэлсэлгын үедэ депутадуудай оруулһан олон дурадхалнууд танда үгтэһэн хуулиин проект соо хараада абтаа гэжэ, нүхэд, танда мэдээсэхэ хүсэлэнтэй һэм. Эдэ дурадхалнууд политическэ, экономическа болон ажабайдалай бусад һалбаринуудта болоһон хубилалтануудые Конституцида харуулха, текст сооһоонь хуушан юумыень гаргажа, һаяхан баталагдаһан хуулинуудай шухала хубинууд оруулагдаха ёһотой.

Депутат В. Д. Юдинэй дурадхалаар вице-президентын статус нилээд гүйсэдөөр тодорхойлогдонхой. Тэрэ гансал гүрэнэй дээдын инспекци толгойлхо бэшэ, харин гадаадын политическэ түлөөлэлгын, шагналнуудай, эрхэтэдэй асуудалнуудай шиидхэбэриин талаар президентын хэдэ хэдэн бусад уялгануудые дүүргэхэ ёһотой гэжэ хараалагдана.

Депутадууд Д. А. Керимовэй, Ю. А. Левынинай дурадхалаар Федерациин соведэй эрхэ түлөөлэлгын эрид хубилһаниие харуулһан хэдэн шэнэ дүримүүд проект соо оруулагдаа. Эдэ депутадуудай бодолнууд Федерациин соведэй гэшүүдэй статус тодорхойлходо хараада абтаһан байна. Тусгаарлабал, тэдэнэр абтаһан шиидхэбэринүүдэй дүүргэлтэтэй холбоотой эрхэ түлөөлэлгэтэй, хиналта хэхэ эрхэтэй, мүн союзна хүтэлбэрилгын органуудай хуулинуудые буруушааха хүрэтэр эрхэтэй болоһон байна. Соведэй гэшүүн СССР-эй Президентын даалгабаряар хилын саана ССР Союзые түлөөлхэ, бусадшье эрхэ түлөөлэлгэ дүүргэхэ аргатай.

Аюулгүйн Соведые байгуулгатай дашарамдуулан, СССР-эй арадай депутадууд А. Ф. Казаренко, А. Е. Себенцов болон бусад хэдэ хэдэн дурадхалнуудые оруулаа һэн. Тэдэнэй дурадхалнууд зүбшэн хэлсэжэ байһан проектын 127 (3)-дахи статьягай 10-дахи пунктын эшэ үндэһэн болоо.

СССР-эй Министрнүүдэй кабинет байгуулха ба тэрэнэй шиидхэхэ асуудалнуудай гуримууд тодорхойлогдоо. Энэ асуудалаар депутадууд И. С. Внебрачный, М. Р. Мамедов болон бусадай дурадхалнууд орожо, эдэнь СССР-эй Конституциин 131-дэхи статья шэнэ редакцитай болгоһон байна.

Танда үгтэһэн хубилалтануудай текст соо оруулагдаашьегүй һаа, анхарха, нэмэлтэ шэнжэлгэ хэхээр хэдэн хэдэн дурадхалнуудые депутадууд хэлэһэн байгаа. Жэшээлхэдэ, арадай депутадууд А. В. Левашов, А. Ф. Назаренко Конституциин оролто үгые болюулхые дурадхана, яахадааб гэхэдэ, тэрэнь совет обществын ба гүрэнэй хүгжэлтын мүнөө үеын байдалые харуулнагүй.

СССР-эй Верховно Соведэй Палатануудай түрүүлэгшэнэр Федерациин Соведэй заседанида хабаадаха ёһотой гэжэ дурадхагдана. Энэ дурадхалынь, илангаяа Национальностьнуудай Соведэй түрүүлэгшын Федерациин соведэй хүдэлмэридэ хабаадаха тухай хэлэгдэһэниинь анхарагдаха ёһотой, юундэб гэхэдэ, Федерациин совет болон Национальностьнуудай совет нягта холбоотойгоор хүдэлхэ ёһотой ха юм.

СССР-эй Верховно Соведэй гэшүүдээр һунгагдаһан арадай депутадуудые урданайнь үйлэдбэриин гү, али албанайнь ажал ябуулгаһаа заатагүй сүлөөлхэ гэһэн дурадхал депутат Ким Ен Ун болон бусад нүхэд оруулаа. Тус асуудалаар үгэ буляалдалгын боложо байдагынь энэ баримта үнэхөөрөө шухала асуудал гээд гэршэлнэ бшуу.

Гэхэтэй хамта, энэ дурадхалые бэелүүлгэ мүнөө дээрээ эртэл ха гэһэн бодомжо баримталдаг депутадуудай һанамжые хараада абангүй байжа болохогүй. Иимэ алхам парламентын хүдэлмэридэ ашаг туһатайгаар хабаадажа байдаг нилээд олон арадай депутадуудай СССР-эй Верховно Соведэй бүридхэлһөө гараха ябадалда нүлөөлхэ байна гэжэ тэдэнэр тоолоно.

Олоной һанамжаар Конституциин 123-дахи статьягай нэгэдэхи хубида дүрим нэмэхэ, тэрэ дүрим соогоо СССР-эй Верховно Соведэй гэшүүн болодог СССР-эй арадай депутадай ажал ябуулга тэдэнэй гол хүдэлмэринь болодог гэжэ мүнөө дээрэ бэшэхэ хэрэгтэй.

Конституцида оруулагдахаар дурадхагдаһан хубилалтанууд хойшолуулашагүй дээрэһээ шэнэ үндэһэн Хуулиие баталан абахые хүлеэхэ аргагүй гээд энэ хубияа түгэсхэхэ дээрээ тэмдэглэхэ байнаб. СССР-эй арадай депутадуудай 1 съезд дээрэ байгуулагдаһан Конституционно комисси шэнэ Конституци дээрэ хүдэлжэ байнхай.

Академик В. М. Кудрявцевай хүтэлбэри доро хүдэлмэришэ бүлэг СССР-эй шэнэ Конституциин байгууламжын ба шэглэлэйнь проектые зохёонхой гээд тус комиссиин гэшүүн байһан тула хэлэхэмни. Тусгаар мэдээсэл таанадта үгтэнхэй. Гол бүлэгүүдэйнь текстын хэдэн вариант бии гээшэ. Хүдэлмэришэ бүлэг һаяхан СССР-эй арадай депутадуудаар — автономито байгуулалтануудай түлөөлэгшэдөөр нэмэһэн байна. Мүнөө энэ бүхы хүдэлмэриин ябаса гол түлэб шэнэ Конституциин шухала хуби болохо шэнэ Союзна хэлсээнһээ ехээр дулдыдаха байна.

Түгэсхэлдэнь, хүндэтэ нүхэд, юун тухай хэлэхэеэ хүсэнэ гээшэбиб?

Һүүлэй үе сагай, илангаяа үнгэрһэн сагай хамтымнай дүй дүршэл иигэжэ харуулна: хүтэлбэрилгын системэдэ байгууламжын, эмхидхэлгын хубилалтанууд хэрбээ шэнэ кадрнуудаар, зохёохы бодото үрэ дүнгүүдээр нэмэгдээгүй һаа, хубхай хооһон байхадаа болохо.

Уялгануудаа тодорхойгоор хубаарилха, Президентын, Федерациин соведэй, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй ерээдүйн кабинедэй гүрэнэй засагай ба хүтэлбэрилгын бусад бүхы органуудтай — нэн түрүүн — СССР-эй арадай депутадуудай съездтэй, СССР-эй Верховно Соведтэй, ороной бүхы депутадуудтай нягтаар харилсаха хэрэгые хангаха гээшэ шухала хэрэг болоно. Бүхы дээрэнь абабал, совет Президентын республика удаа дараалан бэхижүүлхэ гээшэ шухала удха шанартай болоно. Энэнь бэеэ даанхай шэнэлэгдэһэн Союзые гэршэлхэ байна ха юм.

Бүхы орон дотор, энэ зал соошье хонхын дохёогой шангаар соностожо байхада, хүнүүдэй зүгһөө үгэ хэлэлгые, хооһон үгэнүүдые бэшэ, бодото хэрэгүүдые бэелүүлхэ эрилтэ табижа байхада, хүн бүхэнэй, бүхы хүнүүдэй үдэр бүриин хүшэр, шанга ажалһаа ондоо юумэн үгы гээшэ.

Засагай болон хүтэлбэрилгын системые хубилган шэнэдхэхэ үедөө бидэнэр мүнөө тэрэнэй хүдэлхын түлөө бүхы юумэ хэхэ, энээниие манай арад зон мэдэрхэ ёһотой — энэнь эгээн шухала хэрэг болоно. Энэ системын ашаг үрэ митингнүүдээр, хооһон үгэнүүдээр бэшэ, миллион хүнүүдэй элбэг дэлбэг, амгалан тайбан байдалтай, ерээдүйнгөө түлөө этигэл дүүрэн байха хэмжээгээр сэгнэгдэхэ юм.

Шэлэгдэһэн гүрэнэй бүхы системэ эршээ абажа, ябадалаа хурдадхажа, бүхы обществые энэ шэглэлээрнь урагшань дабшуулха зэргэтэй.

Манай ороной үндэһэн Хуули — Конституцида нэмэжэ оруулха хубилалтануудай гол удха үнэн дээрээ иимэл даа.

СССР-эй Арадай депутадуудай дүрбэдэхи съезд[…]

ХУУЛИДА— БҮХЫ ЗАСА[…]

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

Ажалшадай аша туһые хамгаалха уялгатай армиин, прокуратурын болон гүрэнэй аюулгүйе сахилгын зургаануудай, совет милициин хүндые буурулха ябуулга хэгдэнэ. Гүрэнэй аюулгүйе сахиха зургаанууд нэгэ талаараа зүбөөр шүүмжэлэгдэбэшье, заримдаа ямаршье үндэһэ баримтагүйгөөр бүдүүлигээр дайрагдана. Тэдэнэр ямаршье ушарта хуулиин үндэһөөр хүдэлхэ зэргэтэй, теэд СССР-эй гүрэнэй аюулгүйе сахиха зургаанууд тухай хуули мүнөө болотор баталан абтаагүй байһаар.

СССР-эй Верховно Соведэй 1990 оной ноябриин 23-най Тогтоолые ба экономикодо зорюута һаад татаха ябадалтай тэмсэхэ талаар СССР-эй Президентын Указые бэелүүлхэ тухай мэдээсэхэдээ, хуули хамгаалгын бусад зургаануудтай МВД-тэй, прокуратуратай, хүдэлмэришэдэй хиналтын комитедүүдтэй болон засагай гүйсэдхэхы зургаануудтай харилсаа холбоотойгоор КГБ-гэй зургаанууд энэ хүдэлмэри ябуулна гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэбэ. Зөөри ехэ хэмжээгээр хулгайлхе, албан тушаалаа хэтэрүүлхэ, мүн арадай хэрэглэмжын эд бараа хадагалха, зөөхэ ба худалдаха хэрэгтэ эзэн бусаар хандаха тоото баримтанууд элирүүлэгдэ гэжэ тэрэ хэлээ.

Манай арадай политическэ хүсэл зориг ба ухаан бодолой айхабтар ехэ арга боломжо оронине хүшэр хүндэ байдалһаа гаргаха орёо асуудалнуудые шиидхэлгэдэ элсүүлэгдэхэ ёһотой гэжэ эсэстэнь В. А. Крючков хэлэбэ. Тиихэдээ журам һайжаруулангүй, гурим тогтоонгүй, манай экономикые гуримшуулан һайжаруулжа, дэлгүүртэ шэлжэн орожо болохогүй.

Магаданай 17-дохи дунда һургуулиин директор **Т. Н. Шмонина** үгэ хэлэхэдээ, СССР-эй Президентын дэргэдэхи Министрнүүдэй кабинедэй дэргэдэ Арадай эрдэм һуралсалай министерство бии болгохо, арадай һуралсалай хэрэглэмжын президентскэ жаса бүридхэхэ шухала гэһэн дурадхал оруулаа.

Ферганагай областиин «Коммуна» газетын редакторай орлогшо **А. У. Хусанов** үгэ хэлэхэдээ, хамтын зорилгын аша туһада ороной болон республиканудай хүтэлбэрилэгшэдэй эбтэй эетэйгээр ажаллахадал, нацинууд хоорондын харилсаануудай асуудал амжалтатайгаар шиидхэгдэхэ гэбэ.

Гурим тогтоохо, нацинууд хоорондын харилсаануудые һайжаруулха, олониитын эбтэй эетэй байдал һэргээхэ талаар шухала хэмжээнүүдые абаагүй һаа, манай социально-экономическа байгуулалта яаха аргагүй хосорон һалаха гэжэ РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай хоёрдохи секретарь **А. Н. Ильин** хэлэбэ. Гүйсэдхэхы засагые шангадхаха гуримые
жэхэ зуураа, Совет Соци[…]
Республиканудай Союзые […]
хин үлөөһэн ушартал, энэ […]
саг ашаг үрэтэйгээр хүд[…]
шадаха гэжэ РСФСР-эй […]
партиин ЦК ойлгодог. Ша[…]
һаа түргөөр Союзай Хэл[…]
дэ гар табиха ёһотой […]
Россин Федерациин шэнэ […]
ституциин проект тушаа […]
тат һанамжаяа хэлээ.

Союзай Конституциин […]
статьянуудые хубилгаха т[…]
СССР-эй Совминай түлі[…]
элшэ хүсэнэй комплексын […]
лаар бюрогой таһагые да[…]
Г. И. Тихоновой оруулһан […]
радхалнууд гол түлэб Мин[…]
нүүдэй кабинедэй ажал я[…]
гатай холбоотой байба.

Министрнүүдэй кабинет[…]
хай хуули соо тэрэнэй у[…]
нууд, союзна болон сою[…]
республиканска министе[…]
вэнүүдэй уялганууд хару[…]
даха, түбэй болон респ[…]
канудай хоорондохи х[…]
саанууд тодорхойлогдохо […]
той гэжэ онсолон зааба[…]
рэ СССР-эй Совминай х[…]
мэридэ сэгнэлтэ үгөө.

Засагые мүнөө байһан […]
дань үлөөбэл, ойрын […]
дүйдэ оронине экономи[…]
ба политическэ талаар […]
гуримгүй болгохо гэжэ С[…]
Соведэй түсэблэлгын ба […]
жетно-финансова комис[…]
түрүүлэгшын орлогшо А[…]
Саунин хэлэнэ.

Гүрэнэй союзна үйл[…]
риин Ленинэй нэрэмжэтэ «[…]
гатель» нэгэдэлэй дир[…]
депутат В. И. Яровой […]
ниин предприятиин ажал[…]
эльгээһэн телеграммые […]
хон уншаба. Эстониин н[…]
налис правительство СС[…]
Конституциие, Хуулину[…]
мүн тэрэшэлэн Президе[…]
Указуудые хазагайруулан […]
саг хүсөөр булимтаран […]
хые бэлдэнэ гэжэ съе[…]
делегадуудта дуулгаха […]
тэрээн соонь табигдана. […]
на тэдэнэр Союзай Хэлс[…]
гар табилгада хабаадаха […]
тэ табина.

СССР-эй Верховно Со[…]
Оборонын ба гүрэнэй […]
гүйе сахилгын асуудалну[…]
комитедэй түрүүлэгшын […]
логшо **В. М. Очировай** […]
намжаар, Зэбсэгтэ хүс[…]
болон гүрэнэй аюулгүйе […]
ха зургаануудые үлөөхэ […]
дал түрүүшын ээлжээндэ […]
рин тэдэниие хубилгаха […]
дал хоёрдохи ээлжээндэ […]
бигдаха ёһотой.

Ороной ажабайдалай […]
ла асуудалнуудые шиидх[…]
дэ СССР-эй Верховно […]
дэй болон Национальн[…]
нуудай Соведэй эрхэ мэ[…]
үргэдхэхые Ханты-Мансий[…]
путат **Е. А. Айпин** дурад[…]

Удаань депутадууд […]
Чухраев, С. А. Цыпляев, […]
Ералиев, С. А. Стежко, К[…]
Шарипов, А. З. Ястр[…]
Ю. Ю. Соколова, Т. К. П[…]
вич, А. Т. Круглов, В. И. […]
ков, С. Н. Звонов гэгшэ[…]
хэлээ.

Съезд асуудалые зү[…]
хэлсэлгые дүүргэбэ.

Үсэглэлдэр съезд хүд[…]
рээ үргэлжэлүүлээ.

(ТАС[…]

ЭЖЫНГЭЭ ЗҮРГӨӨР

Оёорой совхозой һү һаалиин фермэдэ 1978 ондо залуухан басаган Екатерина Сансуева һаалишанаар хүдэлхэеэ ерээ һэн. Мүнөө тэрэ ажахынгаа түрүү малшан болотороо урган гараа. Нёдондо жэлдэ Екатерина Банзаракцаевна гурбан мянгатанай хилые дабажа шадаагүй. 3000 килограммда оройдоол 50 килограмм һүн дуташоо бэлэй.

Харин мүнөө жэлдэ нүхэр Сансуева үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 3500 килограмм һү һаахын түлөө оролдожо ябана. Тэрэ үнгэрһэн арбан нэгэн һарын хугасаа соо үнеэн бүриһөө 3389 килограмм һү абажа амжаба.

Энэ амжалта залуу басаган миин түйлаа бэшэ ааб даа. Үдэр бүриин оролдолгоһоо эхитэй гэхэдэ алдуу болохогүй.

— Нэн түрүүн эжымни намда туһалаа гэхэ байнаб. Цыренжап Мункуевна эжымни бүхы наһаараа шахуу һаалишанаар ажаллаад, мүнөө пенсидэ гаранхай. Зүбшэл заабаряараа ходо хубаалдажал байгаа ааб даа,— гэжэ түрүү һаалишан хөөрэнэ.

Үнэхөөрөөшье, ажалай ветеран Цыренжап Мункуевна Катиһаа байха өөрынгөө үшөө гурбан басагадта туһалжал ябадаг. Эдэ басагадынь мүнөө баһал һаалишад болонхой юм.

— 1988 он болотор һаалишадай туһалагшань ябааб,— гэжэ Е. Б. Сансуева хэлэбэ.— Һүүлдэнь үнинэй һаалишан М. Г. Дашиевагай наһанайнгаа амаралтада гарахадань, тэрэнэй бүлэг даажа абаа һэм. Үнгэрһэн гурбан жэлэй хугасаа соо хүдэлжэ, түрүүшынхеэ иимэ амжалта түйлаад, түйлаһанаа улам батадхаха гээшэ минии мүнөөдэрэй гол зорилго болоно,— гэжэ нэмэбэ.

Эндэ мүнөө ажал хэрэгынь урагшатай ябана. Һаалишадай дунда социалис мүрысөөн үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэнхэй. Малай үүлтэрыень һайжаруулха талаар селекционно хүдэлмэри ябуулагдана. Үйлэдбэриин болон малшадай гэр байрын байдал яһала һайн. Иимэ анхарал доро байһан малшад эрхим ажалаараа харюусана бшуу.

М. ШАГДАРОВА.

Зэдын район.

«Искра» газетын 90 жэлэй ойдо

ХУБИСХАЛТА ХҮДЭЛӨӨЕ ЭМХИДХЭГШЭ

Нюусаар барлагдадаг байһан бүгэдэ ородой марксис «Искра» газетын түрүүшын номерой гараһаар 90 жэл гүйсэбэ. Энэ газетэ манай хизаарта революционно хүдэлөөнэй хүгжэлтэдэ ехэ нүлөө үзүүлһэн юм.

«Искра» газетэ хилын саана Мюнхендэ, Лейпцигтэ, Лондондо, Женевэдэ хэблэгдэдэг байбашье, Россин Европейскэ хубида тараагдахаһаа гадна Сибирьтэ дэлгэрүүлэгдэдэг байгаа.

Газетын номернууд полициинхидай шанга мүрдэлгэ доро байгаашье һаа, Сибириин хүдэлмэришэдэй хүдэлөөнэй бүхы түбүүдтэ хүрэдэг байһан юм гэжэ архивуудай баримтата материалнууд гэршэлнэ. Тиигэжэ Эрхүү, Красноярск, Томск, Верхнеудинск, Шэтэ болон Якутск, Эрхүүгэй губерниин — Кимильтей, Малышевка гэхэ мэтын холын һууринуудта газетэ эльгээгдэдэг байһан юм.

РСДРП-гэй Эрхүүгэй комитедэй библиотекэдэ «Искра» газетын номер бүхэнэй хэдэ хэдэн хэһэгүүд хадагалагдажа байгаа. Мүн РСДРП-гэй Сибириин комитедүүдэй нюуса типографинууд «Искра» газетын хуудаһануудта барлагдаһан В. И. Ленинэй зарим статьянуудые (жэшээнь «Юунһээ эхилхэб?» 4-дэхи номерһоо) гаргадаг байһан юм.

Үнгэрһэн зуун жэлэй 90-ээд онуудай һүүл багта Ленинэй байгуулһан «Хүдэлмэришэн ангиие сүлөөлэлгын тэмсэлэй союзай» жэшээгээр «Сибириин социал-демократическа Союз» эмхидхэгдээ һэн. Газетын 1901 оной ноябриин 20-ной номерто энэ үйлэ хэрэг тухай амаршалга толилогдоһон юм.

«Сибириин союзай» бии болголго хүдэлмэришэнэй хүдэлөөндэ туһа нэмэри үгэжэ, ойлгууламжын-эмхидхэлэй хүдэлмэри улам үргэдхэһэн байха юм.

«Искра» газетэ ородой болон Сибириин пролетариадай эрилтэнүүд нэгэн адли байхаһаа гадна дүтынь политическэ зорилгонууд мүн лэ адли гэжэ зааһан байна. Бүгэдэ ородой хүдэлмэришэнэй партиин түхэл хэлбэри болбол бүхы ондо ондоо социал-демократическа эмхинүүдэй хүсэл эрмэлзэлһээ дулдыдаһан байна.

Социал-демократическа эмхинүүд хүдэлмэришэн ангиин дайшалхы парти бии болгохо хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадаха ёһотой гэжэ «Искра» зааһан юм.

«Сибириин социал-демократическа Союз» революционно марксистска парти бии болгохо талаар газетын ябуулһан хэрэгые дэмжэн, 1903 оной эхиндэ «Искратай» тактикын болон эмхидхэлэй асуудалаар нэгэн һаналтай байһанаа ойлгуулан, газетые партиин хүтэлбэрилхы орган гэжэ мэдэрээд, РСДРП-дэ нэгэ комитедынь болон ороһон байгаа.

Удаань Эрхүүгэй социал-демократическа комитет, Красноярскын, Томскын, Шэтын комитедүүд «Искрагай» үзэл баримталан, Сибирьтэ революционно хүдэлөөндэ эршэмтэйгээр хабаадажа эхилһэн юм.

1900—1903 онуудта революционно хүдэлөөнэй хүндэ байдалда ороходо, «Искра» Сибириин хүдэлмэришэдэй хүдэлөөндэ ехэ анхарал хандуулжа, тэрэниие үргэдхэхэ талаар оролдолго гаргаһан байна.

Сибириин хүдэлмэришэнэй хүдэлөөндэ шэнэ үйлэ хэрэгүүдые «Искра» онсо тэмдэглэһэн юм. Сибирьтэ түмэр замай баригдахада, хүдэлмэришэнэй хүдэлөөн улам бүри үргэдөө һэн. Энэ хүдэлөөн эмхитэй боложо, үзэл бодолойнгоо талаар бэхижэһэн байха юм. Жэшээ болгон, газетэ Красноярск хотодо 1902 оной сентябрьда түмэр замай мастерскойн хүдэлмэришэдэй буһалгаа, Эрхүү станциин депогой хүдэлмэришэдэй стачка гэхэ мэтые амаршалан тэмдэглээ һэн.

Алтанай приискын хүдэлмэришэдэй хүдэлөөндэ «Искра» баһал анхарал хандуулһан байха юм. 1901 оной январиин 2-һоо 9 болотор Ленскэ приискдэ 1700 хүдэлмэришэд стачка үнгэргөө бэлэй. «Искра» газетын материалнууд, статьянууд Сибириин революционно хүдэлөөндэ ехэ нүлөө үзүүлдэг, газетэ шэнэ үйлэ хэрэгүүдые түргэн дэмжэдэг, саашань үргэдхэхэ гэжэ оролдодог байһан юм.

З. ТАГАРОВ.

Һаяхан болоожо үнгэрһэн Моссоведэй Президиумэй заседани дээрэ городой үйлсэ болон талмайнуудай хуушанайнь түүхэтэ нэрэнүүдые бусааха асуудал зүбшэн хэлсэгдэбэ. Революционно хүдэлөөнэй үедэ яаралтайгаар һэлгэгдэһэн түүхэтэ нэрэнүүдыень һөөргэнь бусааха тухай дурадхалнууд городой эмхи зургаануудһаа нии[…] эмхинүүдһээ олоор орожо үргэлжэлһэ[…]

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Калининай нэрэмж[…] проспект шэнэ жэлһээ Шэнэ Арбат га[…] нэрэтэй болохонь.

ТАСС-ай фотохронико

Арадай депутадууд хөөрэнэ

…ОЛ АНХАРАЛАА ХАНДУУЛХА

…ын засагай дээдын зургаанай гурбадахи сессия байха үедэ журналист Б.-М. ЖИГЖИТОВ …утадуудтай уулзажа хөөрэлдэбэ. Сессиин хуулай, тэрээнһээ ямар үрэ дүнгүүдые хүлеэжэ байһанамжануудаа арадай депутадууд хэлэбэ.

…тадуудай Зэдын …партал, эдэй түрүүлэгшэ …Чимитович ДА- [illegible] … хоёрдохи табан … гэр барилгаяа …ин үргэдхөөбди. … барижа толло- …н бүхэниие ба- …териалнуу даар …лдонобди. Энэ …ынууд өөһэдын- …дэг байна. Жэ- …гой совхоз ху- …бүхэндэ 5 мян-

ган түхэриг зээлээр үгэдэг. Энэ дээрэ тэрэнэй гурбан жэл соо гэр барижа, ороо гээшэ һээнь, урьһаар үгэһэн мүнгэнэй бусаажа абадаггүй. Ушар имэһээ ажалшан, бүхэриг бэрхэ хүнүүд зөлдөө миинтэ гэртэй болодог байна. Энээнһээ үлүү ямар урмашуулга байхаб даа?

Хоёрдохинь — барилгын материалнуудаар хангалтые һайжаруулха хэрэгтэй. Юуб гэбэл, мүнөө ажахын магазинууда муртай юумэн үгы. Инженернэ сетиие гүрэн бүримһэн харуунгадаа абаха ёһотой. Тиигэбэл хубиин гэр байра барилга урагшаа дабшахал. Энэ хэрэгые олоной дунда идхаха шухала. Барилгын бүхы материалнууд албан зургаануудаар, бэшэ, харин Соведүүдээр дамжуулагдан үгтэхэ ёһотой гэжэ һананаб.

Нижнеангарскын түбэй районо больницын врач-гинеколог Екатерина Жамсаевна ЩЕГОЛЕВА:

— Би Буряадай ССР-эй арадай депутадаар түрүүшынхеэ һунгагдааб. Сессиинэй сессидэ арадай депутадууд хүдэржэжэ, дүршэжэ байна. Манай гүрэн хуули ёһото гүрэн болохо гээд байнхай. Арадай ажахын бүхы һалбаринуудаар хуулинууд зохёогдожо, баталагдан абтана.

Һунгагшадайнгаа захялнуудые дүүргэхые оролдонооб. Район доторнай ажаһуудаг зоной һуудал байдалые болбосон һайн болгохо асуудалда гол анхаралаа хандуулнаб. Урдахи сесси дээрэ энэ асуудалаар үгэ хэлээ һэм гэжэ Екатерина Жамсаевна мэдүүлбэ.

Гэр байрын асуудал — шухала асуудал мүн. Тэдэ энэ талаар дутуу дунданууд айхабтар ехэ. Жэшээнь, Байгал-Амарай түмэр замай барилгатай дашарамдуулан, ондоо тээһээ ерэһэн хүнүүд, бүлэнүүд манай районд олон гээшэ. Эдэнэй олонхинь городто гэртэй байһан аад, манайда болбосон һайн гэр байра дахинаа абаха бшуу. Энээние болоулбал, тааражатай байна. Юрэдөөл, гэр байраар хангалгадаа ошоорые али бусад аргаар үсөөрүүлхэ ёһотойбди. Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ В. Б. Саганов түрүүтэй республикын правительство энэ шухала асуудалые шиидхэхэ байха гэжэ найданаб.

Муйскын районой баригдажа байһан Молодежный ашагта маппамал шакаржүүлгын комбинадай директор Владимир Раднаевич СОКТОЕВ:

— Буряадай ССР-эй бүрин эрхэтэ байгаахые хангахын түлэ Газар тухай, Зөөри тухай хуулинуудай баталагдан абтаха зэргэтэй. Эдэ шухала удха шанартай хуулинуудые, тогтоолнуудые, шиидхэбэринүүдые бэелүүлхэ хэрэгтэй. Хэрбээ тэдэниие дүүргэхэгүй гэшэ һаа-мнай, хоёһон хөөрэлдөөн болоод лэ үнгэрхэл. Тиимэһээ республикын Верховно Советэй, тэрэнэй Президиумэй [illegible] гэжэ Владимир Раднаевич хөөрөөгөө эхилбэ.

Тус асуудалые шиидхэхын тула гэр байрын программые үргэлжэ дээрэнь бэелүүлхэ хэрэгтэй. Һая байгуулагдаһан Гүрэнэй барилгын комитет ехэ юумэ хэхэ аргатай, хэхэшье ёһотой. Энээнэй тула бага технологиие барилгадаа үргэнөөр нэбтэрүүлхэ шухала. Урдандаа районуудай промкомбинадууд хирписэ гаргажа, хүдөөгэй ажахынуудые яһала хангадаг байгаа. Тэрэниие һэргээхэдэ яахаб? Муу бэшээр хүдэлдэг Татаурово хирписэй заводые болоулха тухай хөөрэлдөөн гарана. Тиигэжэ огто болохогүй, энэмнай ехэ алдуу гээшэ. Манай республикада байгаалиин барилгын материал бэлдэхэ туф тон муугаар хэрэглэгдэнэ.

Хубиин гэр байра бариха тухай асуудалаар парти, правительствын 3—4 тогтоол баталагдан абтанхай. Тэдэ олонхи министерствонууд, албан зургаанууд тэдэниие бэелүүлхэ зорюута бүрүү һүргэхэ гэһэн юумэдэл, гажа бүрүү, тааралхагүй ажал ябуулжа байна. Манай ахамад инженер Польшо ошожо ерээ һэн. Би өөрөө түхэй делегациин бүридэлдэ ороод, ФРГ ошожо, барилгын хэрэгтэй танилсабаб. Тэндэ байдалынь тад ондоо, ой ухаанда орошогүй үзэсхэлэн һайхан байна даа.

Архитектура болон барилгые хоорондонь нягта холбоотойгоор эрхилхэ тухай асуудалаар арадай табан депутат барилгын хэрэгүүдэй талаар Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын орлогшо Е. А. Тарасюгта хандаа һэмди. Нүхэр Тарасюк маанадай хандалгые мүртэйгөөр хаража үзэнгүй, ёһын тэдыдэ харюу үгэһэн байна. Саашадаа барилгын эмхинүүдэй, нэгэдэлнүүдэй, трестнүүдэй хүдэлмэриие гүримшүүлэн һайжаруулхын тула ехэ оролдолго гаргаха ёһотойбди.

…ДҮҮДЭЙ …ЛМЭРИ

…ӨӨНЬ ЯАГААД …Э ШЭЛҮҮЛХЭБ?

…ын районд олон …эаб. Табтаанайн …рэмжэтэ колхо- …ээр зургаан жэл- Удаань Алханын …юэдо юһэн жэ- партийна эхин …ретариин уялга …ээрнь Дулдар- эмхидхэлсэжэ, зургаан жэлэй …идааб. Хүнүүд харахадаа, хү- …уялгые хүнгэ- …тоолодог хэ- …ндөө тиимэшье …имдаа ажал хэ- …ядабал, гэртээ ерэхэш. Энэ …оол, телевизор, …андашье сруу- …аргаяа бэдэр-

… эрхээр энэ …һараһаа би …элбэрилхы ту- …дабаб. Тодор- …агайхидни на- …сельскэ Сове- …эрэнэй гүйсэдхэ- түрүүлэгшын ту- …үлһэн байна.

…энэ хүнэй ню- хаража, Сове- …эридэ сэгнэлтэ …асуудал. Гэбэ- …анахада, Совет үедэ олон үхи- адли болонхой. нэгэ юумэ эри- — ондоо юушь- шэнги. Тиимэ- …ь эрилтэ зү- …тэдээндэ тон хандуулха хэ- бүхы юумэнэй …оведүүд лэ бии …адли тэгшээр …бүгэндэ хүртэл- …о уялгатай бай-

… түрүүшын сес- …ай Советэй гүй- …едэй гэшүүдээр зоной һунгагда- …айхаа һэм. Ми- нютаг соо бо- үйлэ хэрэгүүд …путадуудай ха- …бэелүүлэгдэ- …оин депутат бэ- …ой гэшүүд юу …а?

…он тэрэнэй гүй- …эдэй түрүүлэг- …үдые нэгэдүү- …, нэн түрүүн …үүргэ урдынхи- …өөр дээшэлхэ …эһээ мүнөө үедэ …үдтэ ажал хэжэ табинабди. Он- …эдэ, хойшодоо …й зон али бүхы …скэ Советтэ гү, …үйсэдкомдо ерэ- …ин өөһэдынгөө …ругой депута- …, хэрэгээ шиид- Зүгөөр тон шу- …үүдые бидэ заа- …эхэ гэжэ орол- …бди. Тиигэжэ дэ- …нгагшадтаяа ха- …хиинь бэхижэнэ, …нь, этигэл най- …элнэ. Депутат …уултаар гүйсэд- …хандахадаа ма- [illegible]

ха ёһотой. Соведэй болон тэрэнэй гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшэ, туһалагшадынь энэ мүнгэн зөөри өөһэдөө мэдээд, һуурин, тосхоноо болбосон түхэлтэй болгохо, үндэр наһатай үбгэд, хүгшэдтэ туһалха хэрэгтэ һомолхо ёһотой.

Тииһээ тиитэрээ Алхана һууриние болбосон түхэлтэй болгохо хэрэгтэ ехэ мүнгэн зөөри гаргаңлагдахаар байна. Ушарынь, һууримнай уһа шабараар элбэг, болдог солдогтой газарта түхеэрэгдэнхэй.

Мүнөө нютагай Соведтэ өөдтэй мүнгэн зөөри үгы байна. Энэ ушарта нютагайнгаа, мүн дэбисхэр дээрэнь ажаһуудаг хүнүүдэй ажабайдалда ушардаг социальна дутагдалнууд бии гэжэ мэдэрбэшье бодотоор туһаламжа үзүүлжэ шадахагүй байнабди. Тиимэһээ зоной аша туһада зорюулагдаһан ямар нэгэ хэрэг бүтээхын тулада колхозой правлениин түрүүлэгшэдэ гүйлтатайгаар ходо ошодог гээшэбди.

Мүнөөдэрэй байдалаар колхоз лэ, тэрэнэй түрүүлэгшэ нютагайнгаа бодото эзэн байһаар. Тэрэ мүнгэн зөөритэй, элдэб эд хэрэгсэлтэй. Һайн юумэн гэхэдэ, «Эрдэм» колхозой праавлениин түрүүлэгшэ Дондок Цыпылович Цыпылов хадаа сельскэ Соведэй депутат байһан тула, нютагтамнай ушарһан бэрхэшээл, дутуу дунданууды зүбөөр ойлгожо, али болохын туһаламжа саг дары хүргэдэг юм.

Гэбэшье колхоз, совхозуудай һуудал байдалай асуудал шиидхэлгэдэ һомологдодог мүнгэн зөөриие нютагай Соведүүдтэ дамжуулан үгөө һаа, дээрэ һэн гэжэ би һанахаа байнаб. Зарим ушарта нэгэ нютагай Соведэй дэбисхэр дээрэ хэдэн эмхи зургаанууд оршодог. Энэ ушарта, тэдэ зарим эмхи зургаанууд бага сагын мүнгэн зөөри зүблэлдэ дамжуулха ёһотой. Үшөө нэгэ шухала асуудал гэхэдэ, газар уһан хадаа баһал зүблэлэй мэдэлдэ байха зэргэтэй. Ушар юуб гэхэдэ, мүнөө таряашанай хэрэг эрхилхэ хүсэлтэй бүлэг гү, али үсөөхэн зондо колхоз, совхозууд дурагүй. Тэдэниие хашахаяашье арсахагүй байха. Тиимэһээ нютагай Совет газар уһаяа мэдэлдээ абабал, тэдээниие хүсэ ехэтэй эмхи зургаануудһаа аршалжа шадаха юм.

Үнгэрэгшэ зунай хэтэрмэ ехэ хура бороогоо Алхана нютагай үйлсэнүүд яама ялхи болошоо бэлэй. Үерэй хойшолонһоо һандарһан байдалаа һэргээхымнай тулада гүрэн 51 мянган түхэриг һомолоо һэн. Тэрэнь үнэн дээрээ хаанашье хүрөөгүй. Тиимэһээ манда энэ ажалаа эсэслэхымнай тулада үшөө 120 мянган түхэриг хэрэгтэй. Юрэдөөл, сельскэ Совет хадаа бата үндэһэ һууритай эд хэрэгсэлтэй, зөөри зөөшэтэй байхаар болонхой.

Мүнөө бидэнэй урда элдэб асуудалнуудаар эрилтэ табигдадаг, энэ эрилтэнүүдынь олонхи ушарта зүб байдаг. Зүгөөр мүнгэн зөөригүй аад, эдэ бүгэдые яагаад хүсэндэнь оруулхабши даа? Бидэ өөһэдтөө мүнгэн зөөритэй байбал, барилгын бригадануудые эмхидхээд, гэр байра бариха, түлээ залха отолхо, барилгын материал бэлдэхэ байгаабди. Энэ зорилгоо һайн сагта бэелүүлхэ хүсэлтэйбди. Имнэл эрхэ нүхэсэлдэ бидэ нютагайнгаа зондо бодото туһаламжа хүргэхэ [illegible] гүрэн, олониитэ манһаа асууха эрхэтэй.

Ц. ЦЫДЫПОВ,
Алханын сельскэ Соведэй түрүүлэгшэ.
Дулдаргын район.

АША ТУҺАТАЙ ХЭЛСЭЭНҮҮД БАТАЛАГДАНА

Манай институдай эрдэм шэнжэлгын сектор Совет орон дотор боложо байгаа шэнэдхэн хубилалгада өөрынгөө жаахан хубитаяа оруулна гээ һаа, алдуу болохогүй ха гэжэ һананаб. Ушар юуб гэхэдэ, манай багшанар болон студентнэр хүдөөгэй ажалшадай дунда соёлой талаар хүгжэлтэдэ бага бэшэ туһа хүргэнэ гээшэ. Жэшээлхэдэ, 1988-89 онуудта манай сектор Түнхэнэй аймагай Туранай совхозтой «Сибиряк» колхозтой, Яруунын аймагай «Дружба» колхозтой, Хэжэнгын аймагай Хөөрхын совхозтой хэлсээ холбоо батална байна. Энэ хэлсээ холбооной ёһоор нютагай ажалшадай дунда анкетэ тараажа, олон хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэжэ, тэдэнэй ажабайдалтай болон һанаа бодолтойнь танилсажа, мүнөө үеын сагта ямар хүсэл эрмэлзэлтэй байна гээшэб гэхэ мэтын шэнжэлгэ үнгэргэдэгбди. Ехэнхидэ ажалшад буряад арадайнгаа мартагдажа байһан ёһо заншал, арадай аман зохёол, урда сагай һайхан дуунуудые, юрөөлнүүд болон ёохор наадануудые һэргээхэ хэрэгтэмнай туһалыт гэдэг байна. Жэшээнь, Түнхэнэй аймагай Туранай совхозой Хойто-Гол һууринай соёлой байшанда «Алтан Мундарга» гэжэ арадай аман зохёолой ансамбль бии болгогдоһон байна. Энэ хэрэгтэ БурССР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ В. Ц. Дамбуева ехэ туһалаа. Энэ ансамбль Улаан-Үдэ хотодо болоһон Сагаан һарын найрта хабаадалсаһан байна, гадна республикын радио болон телевидениидэ гараа һэн. Мүн энэ һууринай дунда һургуулида «Саяанай суурьян» гэһэн хүүгэдэй ансамбль бии болгогдоо һэн. Энэ хэрэгтэ буряад хэлэнэй багша В. Ж. Мункконов, мүн нютагай эдэбхитэд ехэтэ туһалһан байха юм. Нютагайнгаа соёлой хүгжэлтэдэ Буряадай ССР-эй арадай депутат, совхозой директор нүхэр И. С. Маншеев, парткомой секретарь нүхэр Д. С. Шагдуров гэгшэд ехэтэ туһалдаг байһаниинь һайшаалтай. Соёлой байшанда шэнээр оёгдоһон гоё буряад хубсаһан, арадай хүгжэмэй инструментнүүд болон бусад абтагданхай. Хүүгэдэй «Саянай суурьян» гэжэ ансамбль Хяагта болон МНР-эй хотонуудаар ябажа ерээ һэн.

Тиихэдэ эдэ бүхы хэрэгүүдтэ манай институдай түүхын кафедрын доцент Б. Ш. Доржиев ехэл оролдолго гаргадаг байна. Энэ багшын ударидалга доро республикымнай мэдээжэ уран зохёолшод, дуушад Түнхэнөөр айлшалһан байха юм. Мэнэ һаяхан энэ нютагай малшадта БурССР-эй габьяата артистка Х. Аюржанаева, залуу хүгжэм зохёогшо Б. Батодоржиев, Ахын аймагта түрэһэн Д. Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдай буряад, хэлэ бэшэгэй факультедэй 3-хи курсын студент, урган гаража ябаһан залуу уран зохёолшо С. Сандаков гэгшэд ябажа ерэбэбди. Үнгэрһэн жэлдэ буряад ороноймнай элитэ поэт Гунга Чимитов энэ нютагаар ябажа ерээд, «Алтан-Мундарга» гэжэ шэнэ шүлэг бэшэхэдэнь, Б. Батодоржиев тэрээндэ хүгжэм зохёожо, дуушан Х. Аюржанаева ирагуу гоёор дуулажа, энэ нютагай ажалшадай зүгһөө ехэ магтаалда хүртөө бэлэй. Ерэхэ жэлдэ хойто-голойхид МНР-эй Түб аймагай «Лүн» гэжэ нэгэдэлэй ажалшадта айлшалхаар бэлдэжэ байна.

Тиихэдэ мүн энэ аймагай «Сибиряк» колхоздо (бүлэгэй хүтэлбэрилэгшэ ВСГИК-эй түүхын доцент Л. Г. Орлов) баһал иимэрхүү ажал ябуулһан байха юм.

Саашань хөөрэхэдэ, иимэл хүдэлмэри Яруунын аймагай «Дружба» колхозой ажалшадай дунда ябуулагдажа байнхай (хүтэлбэрилэгшэнь ВСГИК-эй доцентын үүргэ дүүргэгшэ Р. Д. Бадмаева), байгша оной ноябрь һарада энэ колхозой түрүүлэгшэ нүхэр Б. С. Цыренов, ажахын профкомой түрүүлэгшэ Б. Н. Андреев гэгшэдтэй МНР-эй Зүүн-Гобиин аймагай «Алтан-Шэрээ» гэжэ нэгэдэлтэй холбоо барисаа байгуулжа ерээ һэмди. Энэ холбоо барисаанай ёһоор энэ колхозой уран һайханай бүлгэмэйхид 1991 оной Сагаан һарын найрта ошохоор бэлдэжэ байнхай. Ерэхэ жэлэй зунай сур-харбаанай һайндэртэ Монголой айлшад энэ нютагта ерэжэ, гоё һайхан концерт харуулха юм.

Хэжэнгын аймагай Хоорхэ нютагай ажалшадта МНР-эй Түб аймагай хүгжэмтэ-драматическа театрай директор Б. Арюунболд түрүүтэй манай институдта һурадаг Монголой студентнэр ошожо, гоё һайхан дуунууд болон хатарнуудаараа танилсуулһан байна.

Гарахаяа байһан 1991 ондо дээрэ дурсагдаһан ажахынуудта холбоо барисаамнай үргэлжэлүүлэгдэхэ юм.

1991 онһоо эхилжэ, Яруунын аймагай «Победа» колхозтой, «Улаан-Туяа» совхозтой шэнэ хэлсээ холбоон баталагдаха юм. Энэ хэлсээнэй ёһоор манай институдай багшанар, Л. В. Шулунова, Л. Б. Бадмаева гэгшэд эдэ нютаг ошожо ехэ туһа хүргэхэ гэжэ хараалагданхай. Багшанар болон студентнэрһээ бүридэһэн бригаданууд бии болгогдонхой.

Энэ хэжэ байһан харюусалгатай ажалдамнай үнгэрһэн жэл соо хүсэд бэелүүлэгдэжэ шадагдаагүй дутагдалнууд яһала бии ааб даа. Тиигээд шэнэ ерэхэ жэлдэ бии байгаа дутагдалнуудаа шадаха зэргээрээ усадхахые оролдохобди.

Гарахаяа байһан шэнэ жэлээр «Буряад үнэн» газетын уншагшадые дээрэ дурсагдаһан холбоо барисаатай байһан ажалшадые халуунаар амаршалаад, шэнэ амжалта, элүүр энхэ, үнэр баян, энэрхы һайхан сэдьхэлтэй ябахыень хүсэе.

Б. ГУНЗЫНОВ,
ВСГИК-эй эрдэм шэнжэлгын секторые даагша.

XIX зуун жэлэй эхиндэ бодхоогдоһон Алексей Николаевич Оленинэй музей-усадьба һэльбэн заһабарилгын һүүлээр түрүүшынгээ айлшадые урма баяртайгаар угтан абаба. Приютино гэжэ нэрэтэй паркда түбхинэһэн энэ музейдэ урданай уран зохёолдо дуратайшуул олоор суглархадаа, урда үеын уран зохёолшодые ёһолон мүнхэлдэг һайхан заншалтай юм.

Энэ гэрэй эзэн — Алексей Николаевич Оленин өөрынгөө үеын хүнүүд сооһоо эрдэм болбосоролоороо онсо шалгархаһаа гадна, ниитын хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадажа, орон соохи түрэл үзэл бодолой мүндэлэлгэдэ өөрынгөө ехэхэн хубитые оруулагшадай нэгэн байһан юм. Алексей Николаевич эртэ урдын түүхэ, уран зохёолоор ехэтэ һонирходог тула хотын публичнэ библиотекын директорэй тушаал бэелүүлхэеэ гадна, Уран зурагай академиин президент байһан түүхэтэй. Олон хүбүүдэй эсэгэ һэн тула, тэдэнэйнгээ хүмүүжүүлгэдэ ехэ анхарал табидаг һэн. Анна басаганиинь ородой Агуу поэт Александр Сергеевич Пушкинтай дүтэ танил байһан. Ороной мэдээжэ хүнүүд — М. Глинка, А. Мицкевич, К. Брюллов, В. Жуковский, Алябьев, А. Венециановһаа гадна ерээдүйн декабристнууд Оленинтэнэй хүндэтэ айлшад болодог байгаа.

ҺАЙН ЗАНШАЛНУУД ҺЭРГЭЭГДЭНЭ

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1812 ондо Бородино шадарай байлдаанда баатарай үхэлөөр унаһан хүбүүндэнь Н. А. Оленинэй табигдаһан хүшөө; А. С. Оленинэй кабинет.
ТАСС-ай фотохроника.

«Нюуса тобшын» 750 жэлэй ойдо

ЭЗЭН ЧИНГИС ЭЗЭРХЭГ ТҮРИМХЭЙ БАЙҺАН ГҮ?..

(Эхниинь декабриин 23-най номерто).

Саашадаа монгол агуу ехэ хаан дипломатическа үшөө хоёр үйлэ үүсхэл гаргаһан байдаг.

Нэгэдэхинь, Хитайн Алтан-хаантай эбэй хэлсээ баталһанай һүүлээр түрэл таладаа Чингис хаан бусажа ерээд, Сун гэжэ хитад гүрэнтэй дипломатическа гэхэ гү, али хаража үзэхэдэ худалдаа наймаанай харилсаа байгуулха алхамуудые хэбэ. Зүгөөр монгол хаанай тон лэ эб ёһоной үүсхэлдэ Хитайн Алтан-хаан һаалта хээ. Чжубхан удамаршатай ябуулагдаһан монгол элшэнэрые Алтан-хаан тогтоогоод, саашань табяагүй. Энээн тухай мэдээ абахадаа, Чингис хаан угаа ехээр дураа гутаһан байгаа: «Мантай эбтэй байһан Чжань-Гуанда эльгээһэн элшэн сайдуудыемнай табихагүйгөө яажа зүрхэлөөб?—гэһэн юм гэжэ документнүүд соо хэлээтэй.

Шууяата энэ ушарһаа уламжалан, Чингис хаанай сэрэг Цзинь гүрэндэ хоёрдохиёо добтолһон юм. Монголшууд эндэ илалта түйлаба. Тиигэжэ Алтан-хаан Монголтой хэлсээ батална. Энээнэй тэмдэг болгон, Чингисэй сэрэгтэ алба хэхыень Тэнгэр хүбүүгээ өөрынь мэдэлэй сэрэгшэдтэйгээр эльгээһэн байгаа.

ЧИНГИС ХААНАЙ дипломатическа хоёрдохи үүсхэл: Цзинь ба Си-Ся хүршэ хоёр гүрэнтээ эбэй хэлсээ баталнӑайнгаа удаа Туркестан руу олон элшэн сайдуудые Чингис түхеэржэ ябуулба. Тэдэнь лалын (мусульман) мүргэлтэй хүпеэсүүдһээ бүридэһэн байгаа. Тэдэнь Монголтой, Цзиньтэй, Си-Сятай, лалын шажан сахидаг бусад оронуудтай худалдаа наймаа эрхилжэ байһан зон һэн. Хорезмшах Мухаммедтэ өөрынь этигэмжэтэнэй дамжуулхаар абаашаһан Чингисэй бэшэгые Рашид-ад-дин иигэжэ харуулһан байна:

«Танай нютагай хүпеэсүүд манда ерээ, тиигээд бидэ тэдэниие һөөргэнь ябуулбабди. Дамжуулһан үгыень шагнана аабзат. Гадна тэдээнтэй манай хэдэн хүпеэсүүдые эльгээбэбди, танай хизаар нютагһаа манай орондо элдэб түрэлэй зүйлнүүдые асарха тэндэхи газарһаа хоморой бүдүүдые абаха болонобди.

Танай бүлын агуу шанар, танай угсаата зоной һайн абари шэнжэ хэндэшье нюуса бэшэ. Танай гүрэнэй үргэн ехэ дайда, танай зарлигуудай хамагые дабадаг хүсэн хадаа Газар дэлхэйн ехэнхи хубиин ноёд сайдуудташье, хара зондошье ойлгосотой тодо. Харин та намда хүндэтэ хүбүүн ба лалын шажантанай эрхимынь болонот. Мүнөө, манда дүтэ оршодог газарнуудай дайсадһаа сэбэрлэгдээд, бүхыдөө дарагдаад, дайлагдан эбтээд байхада, ухаан бодол ба һайн харилсаан мэтын хүршэ ёһоной эрхэнүүдэй тодорхойлогдоод байхада, бэе бээ ойлгосохо зам татаха эрилтэ гараад байна; хохидолто үйлэ хэрэгүүдэй тохёолдоо һаа, бэе бэедээ туһалалсаха, дэмжэлсэхэ уялганууды бэедээ даажа абаха һэмди, хүпеэсүүдэй амгалан сэдьхэлтэйгээр ябахынь тула ухэлтэ ушарнуудһаа харгые аюулгүй байлгаха һэмди. Хүпеэсүүдэй олоор лэ ерэхэдэ, эбэй байдал һайжарха ха юм. Тиигэбэл, хоорондоо һайхан үгээ ойлголсоһон ушартамнай һанаа сэдьхэл зобоохо шалтаганууд үгы болоно, һалаха, һандарха ябадал дэмжэгдэхээ болихо бэлэй» (Рашид-ад-дин. «Түүхын бэшэгүүдэй суглуулбари», 1 боти, хоёрдохи ном. М.-Л., 188-дахи нюур).

Хархэдэ хүршэ хоёр гүрэнэй хоорондо-Хорезм-шах Мухаммед Чингис хаан хоёрой хоорондо харилсаа тогтоохо тухай бэшэг удхаараа имагтал хаан ёһо айладхан байна бэшүү.

Эдэ бүгэдэһөө уламжалхада, хүршэ аад, ажахын-экономическа ондоо үндэһэтэй түүхэтэ оронуудтай Монголой хаан [illegible] байгаа гэжэ элирнэ.

Ондоогоор хэлэбэл, Чингис хаанай үүсхэлһэн гадаадын-политическа ябуулгын эхин шүгам хадаа монгол [illegible] экономическа [illegible] аша туһые хараһан зорилготой байгаа. Юуб гэхэдэ, [illegible] газар дээрэ [illegible] арадуудые [illegible], али мал ажалаа сахяад, нүүдэл байдалаар [illegible] гүримнэнь һалгааха [illegible] байгаа.

Чингис хаан һанаа бодолоороо консерватор хүн байгаа гэжэ бидэ мүнөөнэй хэмжүүрээр сэгнэжэ болохо һэмди. Зүгөөр Ази түбиин цивилизаци гээшэмнай эртэ урдын буурай сагһаа ниитын нэгэ макроорганизм болонхой байһан юм. Энэ томо түбидэ амидардаг хамаг арадууд, үндэһэ яһатанууд, отог отогууд тэрээндэ хамжанхай һэн. Тэрэ тоодо монголшуудшье, Ази түбиин нүүдэл байдалтай бусадшье арадууд, отогууд соёл болбосоролоороо ёһотойгоор лэ зохилдон һууриижанхай бэлэй.

Жэшээнь, эртэ урдын ниитэ Азиин худалдаа наймаанай-экономическа холбооной батажаһан материальна зүйл гэхэдэ, Агуу ехэ хитад хана болоно. Хэнэйшье мэдэһээр, тэрэнэй барилгын эхин манай ээрын урда тээхи III зуун жэлдэ хабаатай юм. Асари ехэ инженернэ энэ барилгын байгуулга ямар бэ гэжэ анхарая. Бэе бэеһээнь тоотойхон зайтай газарта энэ томо хана бартаануудтайгаар баригданхай. Имагтал сэрэгэй талаар бэеэ хамгаалхын ба добтолго эрхилхын тула тэдэнь хэгдэһэн бэшэ юм. Түб Азиин нүүдэл арад түмэнтэй Хитадай саг үргэлжэ наймаа хэжэ байха үүдэн болодог байгаа. Гайхамшагта энэ ханын гол бартаануудай хажууда, урданьмонгол талаһаа Хаалган гэжэ худалдаа наймаанай томо городой бодоһон ушар түүхын дэмы үзэгдэл бэшэ юм.

Хаалганда талаһаа ерэгшэд мал адууһанайнгаа продукциие гү, али ангай арһа хитадай эд бараагаар саг үргэлжэ андалдадаг байгаа. Хитадһаа Дунда Азяар, Дүтын зүүн зүгэй оронуудаар дамжан, Европо руу зүһын ошоһон суута «Торгоной агуу ехэ зам» баһал уласхоорондын эб ёһоной худалдаа наймаанай хэрэгтэ «алба хэдэг» һэн. Түб Азиин нүүдэл арадуудшье тэрэ замай аша туһые ойлгодог байгаа.

Эдэ бүгэдэһөө ямар тобшолол гаранаб гэхэдэ, мал ажалай ба агнууриин продуктнуудые урдахи болон баруун тээхи хүршэнүүдэйнгээ газарай ажалай продуктаар, мүн дархалалгын бүтээлнүүдээр, нэхэгдэмэл бүд-һадаар андалдаанай саг үргэлжын наймаа ябуулдаг болохо, гадна Цзинь, Си-Ся гүрэнүүдэй удамаршадай үри хүүгэдтэй ниилэжэ, «угаа нэгэдүүлхэ», мүн баһа нэгэдэмэл Монгол гүрэниие Ази түбиин бүрин эрхэтэ гэшүүн гэжэ мэдэрүүлхэ эрмэлзэл — Чингис хаанай ябуулдаг байһан гадаадын энэ политика үе сагайнгаа хэмжээнһээ халяагүй гэжэ һанагдана.

Гэхэтэй хамта Цзинь, Си-Ся Хорезм мэтын гүрэнүүдэй зонхилогшодой зүгһөө монгол нүүдэлшэдэй шэнэ империдэ хабаатайгаар ябуулдаг политика, үйлэ хэрэгүүд монголшуудые «хүдэлгэжэрхидэг», тэрээнһээ боложо, өөһэдөө бута сохиюлжа, һүйдхэлдэ, хохидолдо ородог байһан байна бшуу. Жэшээнь, Алтан-хаан монголшуудай Сун гүрэн ошожо ябаһан элшэн сайдуудые газар дээгүүрээ гаргангүй бариад, хоёрдохиёо добтолгодо оробо һэмнай. Тиигэжэ хоёр гүрэнэй хоорондохи эбэй хоёрдохи хэлсээниинь түрүүшынхидэ орходоо бирагүй эрхэ байдалда хэгдээ.

Си-Ся гүрэнэйшье зонхилогшо Бурханшье өөрынгөө союзник Аша-хамбутай хамта хойто хүршэтээ харилсахадаа, бодомжогүйгөөр аашалаа. Энээн тухай, «Монголшуудай нюуса тобшо» соо иигэжэ хэлэгдэнэ: «Чингис хаан баруун зүг байдаанда мордоод, Тангад улсын Бурханда элч ябуулжа [illegible]» (Монголын нууц товчоо. Улаанбаатар, 1990. 230—231-дэхи нюур).

Зүгөөр баруун тээ дай хэхэ бусахадаа, һэнгэргүй харюу үгэ хэлэһэнэйнь түлөө, мүн эбэй хэлсээтэ уялгаяа эбдэһэнэйнь түлөө Чингис хаан Аша-хамбугай газар дээрэ, мүн Бурханай гүрэн — Тангад орондо хатуу сэрэгэйнгээ хамаг хүсые «адхаруулһан» юм гэжэ түүхэдэ мэдээжэ.

БАРУУН ТЭЭ үүсхэһэн дайн байлдааниинь шье өөрын үндэһэтэй. 100 гаран хүнһөө бүридэһэн худалдаа наймаанай-дипломатическа монгол элшэн сайдуудые Хорезмшах Мухаммед бута сохижо, үгы хэхыень бодомжогүйгөөр өөһэдынхидтөө захирһан байгаа. Сэхыень хэлэбэл, тэдэ элшэн сайдуудынь хадаа Дурнын ба Түб Азиин оронуудай ба Дунда ба Үбэр Азиин, мүн Европын оронуудай хоорондо худалдаа наймаа эрхилэн ябуулдаг мусульман хүпеэсүүд һэн шуу. Түүхын замые тэхэрюулжэ мэдэхын аргагүй гэжэ зүб даа. Хэрбээ Чингис хаанай эльгээһэн элшэнэрые хюдаха тухай Хорезмшахай хара муута зарлигаа буулгаагүй һаа, Адриатика хүрэтэр тооһо бурьюулһан монголшуудай мэдээжэ добтолгонууд хожомынь хэгдэхэ һэн гү — бидэ мэдэнэгүйбди.

Түүхын баримтануудай мэдээсэһэнэй ёһоор, эбэй ёһоор эльгээгдэһэн элшэнүүдэйнгээ Хорезмшах Мухаммедэй захиралтаар хюдагдаһан тухай мэдээсэл «...**Чингис хаанай зүрхые галаар хайража, түбшэн даруу, амгалан байдалайнгаа тамирые алдаа. Гал дүлэн сухал соогоо гансаараа хадын оройдо гараад лэ, бүһэеэ хүзүүн дээгүүрээ хаяад, малгайгаа абажа, нюураараа газарта няалдан хэбтэһэн юм. Гурбан суудхэ соо мүргэн наманшалжа, уйлажа, ороной тэнгэринэртэ хандан хэлэбэ: «О, агуу ехэ хаан! О, таазашуулые, түүрэгүүдые бии болгоһон бурхан! Энэ һамаргаае би үүдхээ бэшэб, үһөөгөө абахыем үгыш, туһалыш, намда үрэ хүсэл!» Тэрэнэй һүүлээр хүсэн дээрээ хүсэ нэмэһэн тэмдэг үзэжэ, хүнгэн солбон, хүхюу баяртай болоод, хадаһаа бууба. Дайн дажарта хэрэгтэй бүхы юумэ түхеэрхэ гэжэ хатуугаар шиидэбэ».** (Рашид-ад-дин. «Түүхын бэшэгэй суглуулбари» 1 боти, хоёрдохи ном. 1962. 189-дэхи нюур).

Худалдаа наймаанай, эбэй хэлсээ хэхэ зорилготой элшэнэрыень Хорезмшахай зорюута харата муухайгаар хюдаһан ушарые өөртэнь дай соносхоһон тэмдэг гэжэ Чингис хаан ойлгожо болоо. Сэрэгэй талаар эрхим стратег байһан хадаа «добтолго гэжэ эрхим хамгаалалта» гэжэ баһал һайнаар ойлгоһон байгаа бээз.

Тэндэ болоһон дайн байлдаанай саашанхи дабшалта юу харуулнааб гэхэдэ, элдэб олон үндэһэ яһатанай ажаһуудаг түйлай ехэ гүрэн нягта бэшэ, хялбар һула байһан байгаа. Зүгөөр хүшэр хүндэ бэрхэшээлнүүд юундэ ушараа юм? Бата бэхи хэрэмүүдтэй олон тоото городууд, үндэр хада ууланууд, уһа ехэтэй гол мүрэнүүд, ехэ зай, халуун ороной онсо уларил монгол сэрэгүүдэй урагшаа дабхихада, айхабтар ехэ гай тодхор ушаруулдаг байгаа. Энэ добтолгынь аяар долоон жэл соо унжагайрһаниинь дэмы бэшэ. Энэ дайнай дүүрэхэдэ, Чингис хаан үндэр наһатай болоһон байгаа бшуу. Хэрбээ Хорезмшах Мухаммедэй бэеэ барижа, Чингис хаанай элшэнэрые зэрлиг муухайгаар хюдаха зарлиг буулгаагүй һаа, магад долоон жэл соо унжагайрһан шуһата дайн болоншьегүй үнгэржэ болохо һэн гэжэ һанахаар юм. Энэ газар [illegible]

Г.-Н. ЗАЯТУЕВ,
түүхын эрдэмэй кандидат.
[Түгэсхэлынь удаадахи номерто гараха].

НЮТАГ НЮТАГАЙ ҺОНИН

«МОНГОЛОЙ ҺОНИНУУД» ТУШАА ХӨӨРЭЛДӨӨН

Манай хүршэ ороной «Монголой һонинууд» гэһэн мэдээжэ газетын журналистнууд, тусхайлбал, харюусалгата секретарь Мүнх-Очирын Энхээ, ахалагша корреспондент Бямба Бадар гэгшэд Хори һууринаар һаяхан айлшалаад бусаба.

Айлшад 46 мянган хэнэгээр һаяшаг лэ гаража байһан «Монголой һонинууд» газетые ород хэлэн дээрэ гаргадаг хэблэлэй хүндэ байдалда ороһон тухай хөөрэһэн, байха юм.

Мүнөө монгол-совет хани барисаанай бүлгэм энэ газетын спонсор болонхой. Энэ бүлгэм 1948 онһоо хойшо ород хэлэн дээрэ гарадаг оройдоол орн ганса хэблэлые дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ дэмжэлтэ үзүүлхыень Монгол оронтой хилэтэй СССР-эй бүхы хизаарнууд болон республиканууда хандаһан байна. «Монголия» журнал баһал хэблэгдэхээ болихонь.

Л. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ҺАЙНААР ХҮДЭЛХЫЕНЬ ҮРЕЭНЭ

Хоёр жэлэй саана Кабанскда «Ветеран» гэһэн магазин нээгдээ һэн. Дайнда хабаадагшад, инвалидууд, үнэһэн сэрэгшэдэй эхэнэрнүүд, сэрэгшэд-интернационалистнууд документнүүдээ харуулаад, тэдэнэй һарадаа нэгэ дахин продуктнуудые абадаг байһа юм. Тагуудай хоорошоһон мүнөө сагта энэ продуктнууд яһала байна. Жэшээнь, һаяшаг «Птичье молоко» гэһэн шоколадна конфетэнүүд, омолиин түрһэн, сервилат, сай, найн шанартай улаан архи худалдагаа.

— Продуктнуудһаа гадна ветеранууд захилнуудаар промышленна элдэб бараануудые бидэ үгэнэбди. Ветеранууд эндэһээ хоморой шухаг болоһон холодильнигуудые, телевизорнуудые, хибэсүүдые абаха аргатай,— гэжэ Кабанскын районой худалдаа наймаанай талаар түрүүлэгшын орлогшо Валентина Сергеевна Федосеева хэлэнэ.

Роман Яковлевич Ахминеев туруутэй нютагай ветерануудай совет захилнуудта тон анхаралтайгаар хандажа, тэдэниинь дары дүүргэхые оролдодог. Хоёр жэлэй туршада худалха үедэнь «Ветеран» тушаа гомдол орооогүй. Худалдан абагшад сэдьхэлээ ханангы, сашадашье тэрэнэй һайнаар хүдэлхые хүсэнэ.

Т. НАГАЕВА.

ЭЛДЭБ НЮТАГУУДҺАА ҺУРАДАГ

Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой институдай байгуулагдаһаар тэбхэр гушан жэл үнгэршэбэ. Энэ хугасаада институдта хэдэн мянгаад хүбүүд, басагад амжалтатайгаар һуража гараа. Тэдэнэй дунда элдэб яһанай залуушуул олон һэн. Жэлһээ жэлдэ яхад, тува, монгол хүбүүд, басагад эндэ мэргэжэл олодог байна.

Соёлой институт уужам һаруул хэдэн хамтын байратай юм. Холын нютагуудһаа ерэһэн студентнэр хамтын байрада эмхи гуримтайгаар, эбтэйгээр ажаһуудаг. Номоо үзэхэһөө гадуур сүлөөтэй сагаа хүбүүд, басагад ашагтайгаар үнгэргэхэ гэжэ оролдодог. Соёлой институдта имагтал дуу, хатарта дуратай зоной һурадагынь ойлгосотой ааб даа. Тиимэһээ элдэб ансамбльнууд болон дуу, хатарай коллективүүдые эмхидхэһэниинь гайхалгүй. Жэшээлбэл, институдта Тувын хүбүүд, басагад «Алга», яхадууд «Якутяночка», монголшууд «Ундраа» гэжэ ансамбльнуудые байгуулжа, түрэл арадайнгаа дуу, хатартай Буряадай улад зониие танилсуулдаг гээшэ. Гадна уужам Совет ороной бусад нютагуудаар үсөөн бэшэ ябажа, концертнүүдээ харуулдаг юм.

Институдта һураһан жэлнүүд мэдэгдэнгүй түргөөр үнгэржэ, мэргэжэл олоһон хүбүүд, басагад нютаг нютагаа бусажа, шэлэһэн хэрэгээ үрэ түгэсөөр, үнэн сэдьхэлһээ дүүргэхэнь дамжаггүй.

Зурагууд дээрэ: Монгол студент А. Мягмарсүрэн; Театральна отделениин студентнэрэй ээлжээтэ хэшээл.

Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ фото.

Д. ДОРЖИЕВ.

СИБИРИИН ЛИТЕРАТУРАДА ЗОРЮУЛАГДАНА

Новосибирскын Академгородокто «Сибириин литературын шүүмжэлхы жанр хүгжөөхэ тухай» гэһэн научна конференци болобо.

Эндэ Новосибирскын, Томскын, Кемеровэй, Тюмениин, Красноярскын, Эрхүүгэй, Шэтын, Яхадай, Омскын, Улаан-Үдын, США-гай Вашингтонско университедэй түлөөлэгшэд хабаадалсажа, 40-өөд элидхэл шагнаһан, зүбшэһэн байнад.

Хоридохи зуун жэлэй эхиндэ Сибирьтэ ехэ олон газетэ, альманах, журналнууд гарадаг байһан юм. Жэшээлбэл «Сибириин литература», «Зүүн зүгэй шэнжэлэл», «Сибирь», «Сибириин ажабайдал», «Сибириин һонин», «Сибириин хуудаһан», «Алтайн ажабайдал» гэхэ мэтэ. Энээн тушаа, мүн Сибириин литературын мүнөө үеын байдал тухай ехэ һонирхолтой хөөрэлдөөн болобо.

Энэ конференцидэ Буряадай эрдэмэй түбэй, ниитын эрдэмэй институдай хүдэлмэрилэгшэ Эрдэни Улановай «Литературын, мүнөө үеын байдал» гэһэн элидхэл эрдэмтэд болон мэргэжэлтэдэй анхарал татаһан байна гэжэ тэмдэглэлтэй. Иимэ конференци табадахияа үнгэргэгдөө.

А. ТУЯНОВ.

АН ҮСХЭБЭРИЛХЭДЭ АШАГТАЙЛ

Хэр угһаа хойшо Түгнын талын буряадууд хонин һүрэгөө үхэр малаа үсхэбэрилжэ ябаһан ааб даа. Мүнөөшье болотор эндэхи ажахынууд эдэ һалбаринуудаа хүгжөөһөөр зандаа. Жэшээлхэдэ, «Одон» совхозой гол һалбаринь хонин һүрэг, һаалиин мал үсхэбэрилгэ болодог. Үнгэржэ байһан жэлдэ ажахын хонишод нооһо хайшалжа тушааха, мяха худалдаха түсэбүүдээ амжалтатай бэелүүлжэ шадаһан байна.

Совхозой хүтэлбэрилэгшэд үйлэдбэриингөө суглаан дээрэ ан үсхэбэрилхэ талаар асуудал хаража үзэбэ. Эдэнэр бүри һаяхан 50 сагаан үнэгэ худалдажа асараад, ан үсхэбэрилхэ тусхай фермэ байгуулһан байха юм. Энэ шухала хэрэгые Чойжинима Чимитович Очировай гэр бүлынхид эрхилхэ байна. Эдэнэр гэр бүлын подрядай гуримаар ажалаа эрхилжэ, ойрын сагта ажахыдаа ашаг олзо ехээр оруулхаар хараална.

Мухар-Шэбэрэй район.

В. ШИРДАРМАЕВ.

УЛАСХООРОНДЫН ШЭНЖЭЛЭЛ

СССР-США: ХАРИЛСААНУУД ҮРГЭДЭН…

Дэлхэйн хоёр ехэ гүрэнүүдэй түлөөлэгшэд уулзахадаа, бэе бэеэ гэмнэдэг байһан үе сагые һанана ёһотойт. Манай түлөөлэгшэд «империалис эгээл ехэ гүрэнэй зүгһөө заналта хэгдэнэ» гээд тэмдэглэдэг бэлэй. Харин тэдэнэй түлөөлэгшэд манай гүрэниие «гай, түбэгэй империи» гэжэ нэрлэдэг, дэлхэй дээрэ болоһон ямар нэгэн зүришэлдөөе «Москвагай тухиралтаар» хэгдэнэ гээд тоолодог байгаа бшуу.

СССР-эй Верховно Совөдтэ, США-гай конгресстэ болодог үгэ андалдаануудһаа тобшолол хэхэдэ, бэе бэедээ этигэхэ ябадал тиимэ бэлээр түйлагданагүй. Ушар юуб гэхэдэ, хэдэн арбаад жэлнүүдэй туршада сэрэгэйшье, үзэл бодолойшье талаар зүришэлдөөн үргэлжэлһэн, энэ тиимэ амарханаар дабагданагүй. Даншье һаа олон жэлнүүдэй туршада дэлхэйн хоёр ехэ гүрэнүүд тад ондоо хараа шэглэлнүүдые баримталһан байна бшуу. Урдамнай табигдаһан хамтын зорилго бэелүүлхэ, харилсаануудые үргэдхэхэ гээшэ бэлэн бэшэ байгаа ха юм.

Гэбэшье хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэхэ тума бэе бэеэ ойлгохо, харилсаха хэрэгтэ шэнэ алхамууд хэгдэжэ шадагдаһан байна. Һүүлэй жэлнүүдтэ совет-американ уулзалганууд ходо үнгэргэгдэдэг болонхой.

Тиимэһээл эдэ уулзалганууд юрэ бусын үйлэ хэрэгүүд гэжэ тоологдохоёо болинхой. Гэхэтэй хамта уласхоорондын байдалда, хоёр ехэ гүрэнүүдэй дотоодын политика ябуулгада онсо нүлөө үзүүлдэг байха юм. СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министрэй США-гай гүрэнэй секретарьтай һаяхан үнгэргэгдэһэн хөөрэлдөөнүүдшье энэ тоодо оролсоно. Уласхоорондын шухала асуудалнуудаар, хоёр ороной хоорондохи харилсаануудые үргэдхэхэ талаар гүнзэгы удхатай хөөрэлдөөнүүд үнгэргэгдэбэ гээд хоёр тала ханалгатайгаар мэдүүлбэ.

— Хөөрэлдөөнүүд тон тодорхойгоор, бодолготойгоор, нюуса нөөсэгүйгөөр бэе бэедээ этигэһэн оршон байдалда үнгэргэгдэбэ,— гээд США-гай гүрэнэй секретарь Дж. Бейкер тэмдэглэһэн байна.

Ерэхэ жэлэй февралиин 11—13-да Москва хотодо СССР-эй Президент М. С. Горбачевтой уулзаха тухайгаа США-гай президент Дж. Буш соносхобо. Эндэ добтолхы стратегическэ буу зэбсэгые хорооохо талаар совет-американ хэлсээнэй баталагдаха байһан тухай этигэжэ байһанаа тэрэ мэдүүлбэ. Энэ ушар хоёр талын хөөрэлдөөнүүдэй гол документнь боложо үгэхэ, сэрэгэй гаргашануудые хорооохо хэрэгтэ онсо нүлөө үзүүлхэ байна. Хэлсээнэй текст гол түлэб бэлэн болонхой гээд. Дж. Буш зааһан байна.

СССР-һээ хүн зоной гаража ошолгоһоо дулдыдуулан, худалдаа наймаа манай гүрэнтэй хэхэ тушаа Джексон-Вэнигэй хуулида оруулһан нэмэлтын ябуулгануудые ерэхэ жэлэй июнь хүрэтэр зогсоохо гэһэн шиидхэбэри абтаба гээд Сагаан байшан мэдүүлбэ. Энэ хадаа США Советэ… юз хоёрой хоорондо хэгдэдэг ми… доллар СССР-тэ зээлеэр үгэхэ бо… Энэ мүнгөөр эдеэ хоолой болон … ажахын бусад продуктнууд худал… таха юм. Техническэ талаар, мүн … ментнүүдээр туһаламжа үзүүлэгдэ… лонхой.

Гэбэшье Советскэ Союзһаа США… далдагдадаг эд бараанай тамуужана… үндэр хэмжээндэ үлэнхэй. Тиимэһ… шингтоной хэжэ байһан алхамууд … американ худалдаа наймаанай … эрид үргэхэ арга боломжо үшөөл … гүй бшуу. Мүнөө жэлдэ СССР С… ёрой хоорондохи худалдаа наймаан… жээн Холбоото Штадуудай Гаитита… худалдаа наймаанай хэмжээнһээ н… дээгүүр байха юм. США-гай зүгһөө … байһан хэмжээнүүд хадаа «Советс… юзай түргэн зуурын эрилтэнүүдые … ха, эндэ боложо байһан экономиче… формодо нүлөө үзүүлхэ юм» гээд … гай Президент тэмдэглэбэ.

— Манай зүгһөө үзүүлжэ байга… ламжа хадаа балайшье ехэ хэмжэ… шэ һэн тула Советскэ Союзай эконо… горитойгоор нүлөөлхэ гээд хэлэж… хогүй. СССР хадаа байгаалиин ба… интеллектуальна талаар баян гүрэн … даа. Орон дотороо реформо бэ… шадабал, баян гэгшын гүрэн б… дамжаггүй,— гээд США-гай гүрэнэй … тарь Дж. Бейкер хэлэһэн байна.

СССР США хоёрой хоорондохи … мико болон худалдаа наймаанай … харилсаануудые үргэнөөр хүгжөө… гые шиидхэхэеэ США-гай захирга… хэсэнэгүй. СССР-тэй худалдаа на… талаар баталагдаха хэлсээнэй. П… манай гүрэндэ худалдаа наймаа … эрхилгэдэ таатай арга боломжонуу… гохо талаар асуудалнуудые США-… грессто табихаяа байнагүйб гээд … байшангые толгойлогшо ойлгуулхы… доһон байна. Гүрэнһөө гаража оши… дэ ерэхэ тухай хуулиие совет парл… баталаагүй сагта СССР-тэй худал… маанай талаар асуудал США-гай … стэ табигдахагүй юм гээд Дж. Буш … лэбэ.

США-гай захирганай хэһэн алх… зарим американ шэнжэлэгшэд «т… гэһэнэйнь хүлһэн» гээд нэрлэбэ. … скэ тохойн оршондо США-гай … байһан политикые Советскэ Союз… жэһэнэйнь түлөө Холбоото Штаду… тэ туһаламжа үзүүлбэ гээд тэдэнэ… но. Энээниие Сагаан байшангые… логшо эрид буруушааһан байна. … ска тохойн оршондохи доройтоһо… далые гуримшуулхын тула хоёр е… нэй абажа байгаа хэмжээ ябу… Москвагай ба Вашингтоной бар… хараа шэглэлһээ үндэһэтэй юм г… Буш мэдүүлбэ.

САЛЬВАДОР: ДАЙН ДАХИНАА ДҮЖЭ…

Һүүлэй жэлнүүдтэ Түбэй Америкын оронуудтахи байдал түгшүүритэй болонхой гээд мэдээжэ. Никарагуадахи политическэ байдалые тогтонижоруулжа захалхада, энэ удаа Сальвадор гүрэндэ хүлгөөтэй болонхой. Эндэ арбаад жэлэй туршада үргэлжэлһэн дайе сараха тухай хахад жэлэй туршада хэгдэһэн хөөрэлдөөнүүдээ Фарабундо Мартиин нэрэмжэтэ Сальвадорой национальна сүлөөлэлгын фронт (ФНОФМ) таһалдуулба. Правительствын сэрэгүүдэй ээлжэ байһан пунктнуудта, ороной бүхы газар дайда дээрэхи экономическа объектнүүдтэ ФНОФМ-ой хүсэнүүд добтолно. Дайшалхы ябуулгануудай эхилһээр һара тухай саг үнгэрөө. Хүндэ буунууд, «газар-агаар» түхэлэй самолёдууд, вертолёдууд хэрэглэмжэһээ гаргагдаа. Хоёр талаһаа 800-аад хүн алуулаа гээд мэдээсэгдэнэ. Ерэхэ жэлдэ Кристианиин хүтэлбэрилжэ байһан ороной правительствада 85 миллион долларой хэмжээнэй сэрэгэй туһаламжа үзүүлхэ тухай США-гай конгресс шиидхэбэри абаа бэлэй. Энэнь урдань үзүүлэгдэжэ байһан туһаламжаһаань хоёр дахин бага байгаа юм. Тиин эндэхи байдал гуримшуулагдаха тээшэ болохонь ха гэһэн бодол түрөө бэлэй. Урдань хада американ захиргаан хүсэ хэрэглэлгэдэ гансал партизануудые гэмнэдэг һаа, мүнөө үедэ Сальвадорто армиин зүгһөө хүнэй эрхэ хаһаха ябуулганууд хэгдэнэ гээд Кристианиин хүтэлбэрилдэг кабинедтэ мэдүүлэгдээ юм.

Ороной зэбсэгтэ хүсэнүүдые хорооохо, хүнэй эрхэ хаһаха хэрэгтэ хабаадагшадые элирүүлжэ сүүдлэхэ эрилтэ ФНОФМ-ой түлөөлэгшэд табидаг юм. Мүнөө үедэ правительство 56 мянган сэрэг барина бшуу. Харин тиихэдэ буу зэбсэг хэрэглэхээ болихо, ФНОФМ-ой отрядуудай буу зэбсэгээ тушааха эрилтэ правительство табина. Тиигээл һаань, армиие үсөөлхэ тухай асуудал хаража үзэхэбди гээд правительство мэдүүлнэ.

США-гай зүгһөө туһаламжа үзүүлгын хэмжээнэй хороһые Сальвадорой армиинхид ехэл дурагүйгөөр угтаба. Партизануудай хаяһан хахуулида Вашингтон орошоо, бидэ улаан гараараашье һаа, ФНОФМ-тэй тэмсэхэбди, — гээд ороной зэбсэгтэ хүсэнүүдэй түлөөлэгшэд, баруунай үзэл бодол баримталдаг политическэ партинуудай хүтэлбэрилэгшэд харин болон ороной олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй хүдэлмэришэдтэ интервью… дөө мэдүүлнэ. Сальвадорой арм… иимээр бэедээ найданги байһани… госотой ааб даа. Юуб гэхэдэ, үнгэ… бан жэлэй туршада США-һаа го… туһаламжа тэдэнэр абаа ха юм. … оной августын мэдээгээр үгтэһэн … жын 54 миллион долларынь саль… хид үшөө абаагүй байба гээд … конгрессэй управлени мэдээсээ … «Крисчен сайенс монитор» газетэ … Сэрэгэй туһаламжын хэмжээнэй б… гогдоошье һаань, армияа хангаха… олохол байхабди, социальна про… гаргашануудые хорооно бэзэбди г… зидент Кристиани хэлэһэн байна.

США-гай конгрессэй шиидхэбэр… танилсахадаа, манай эдэбхи үүсх… зааплаха гэһэн һэдэлгэ гаргагд… ФНОФМ-ойхид тоолобо. Мүнөө … вительствын сэрэгүүдэй, ФНОФМ… рядуудай хүсэн адли тэнсүүритэй…

Тэмсэлдэ бодогшодой армиин … хороожо шадаһан ушарые шэн… тайлбарилхадаа, зариманиинь Н… гай сандинистнуудай туһаламжа, … лынь Кубын туһаламжа гээд за… рабундистнууд хэлэхэдээ, рак… Никарагуан контрасуудһаа худал… һэмди гэжэ мэдүүлнэд.

Дайн дажарай дахинаа һүжэрх… рикан конгресс Сальвадорой пр… вада туһаламжа үзүүлхэ арга ху… дэржэ эхилбэ. Тиин Кристиании… тельствада 48,1 миллион мүнгэ … тэхэ болобо.

Американ конгрессэй энэ шиид… «хүсөөрөө ороһон ябадал» гээд … хид сэгнэбэ. Энэ хадаа «Үгэ … таһалдуулжа болохогүй ха юм г… гэлэмжэ болобо гээшэ» гээд п… ставын түлөөлэгшэд партизануудт… уулзалгын үедэ мэдүүлбэд.

Түбэй Америкын табан ороно… дентнүүд Коста-Рикын Пунтаренас… юһэдэхи уулзалгаяа үнгэргэбэ. Энд… вадортохи байдал тухай мэдүүл… тусхай документ олоной һонорт… хогдоо юм. Түс документ дотор … сэг хэрэглэлгые дары зог… ФНОФМ-ой түлөөлэгшэдтэ дура… байна.

ЮРИЙ УСТИ…
МИХАИЛ ПО…

ХЯАГТЫН МУЗЕЙ ТУХАЙ

Москвагай «Планета» хэблэлдэ «Кяхтинский краеведческий музей» гэһэн гаршагтай үнгэтэ фото-зурагуудай комплект гаргагдаба.

Эдэ фото-зурагууд Буряад орондо 1890 ондо байгуулагдаһан музейтэй танилсуулна. Мүнөө үедэ тэрэнэй фонднуудта 100 мянга тухай экспонадууд тоологдоно. Уран зохидоор хэгдэһэн 15 зурагуудые харахадаа, уншагшад музейн залнуудта ороһондол, Урда Забайкалиин түүхэ, байгаали тухай хөөрэһэн экспозицитай зарим тэдыгээршье танилсаха аргатай болоно.

Хяагта хотын музейн 100 жэлэй ойдо зорюулагдажа, «СССР-эй дурасхаалта газарнууд» гэһэн серидэ ороһон энэ комплект шэнэ жэлэй эхеэр хэблэлһээ гарахань. Филокартистнуудта, аяншалагшадта, Буряад ороной ажабайдалаар һонирходог бүхы хүнүүдтэ һайн бэлэг болохо энэ суглуулбари хоёр зуун мянган хэһэгээр барлагдаха юм.

Н. КОСЕНКОВА.

Москва хото.

ПРАВДА БУРЯТИИ мүнөөдэрэй номерто

«Предприятинүүд, нэгэдэлнүүд болон эмхи зургаануудһаа абтаха налог тухай СССР-эй Хуулиие 1991 ондо РСФСР-тэ хэрэглэхэ хараа бодомжонууд тухай» Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Хуули газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаһанда барлагдаба.

Манай республикаһаа һунгагдаһан СССР-эй Арадай депутадууд Ардан Ангархаевтай, Сергей Шапхаевтай үнгэргэгдэһэн интервью «Үгээ ойлгосолгын хараа бодолнууд» гэһэн гаршагтайгаар номерто байха.

«Улаан-Үдын 20-дохи дунда һургуулиин арбадахи классай һурагша Аюна Раднаева «Түбэй Ази—90» гэһэн харалгын дангина болжо тодорбо.

ЭСЭГЫН БУСАЛГА

Гомбо ДАГБАЕВ

Рассказ

Тэрэ гэһээр дүшэ гаран жэлэй үнгэрөөшье һаа, баруун дайнһаа эсэгынгээ бусажа ерэһые Надмид абгай элихэнээр һанадаг.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайн дүүрэжэ, дайгаа даража, даагаа һүүлдэһэн бүхэтэйшүүлэй нютагаа бусажа эхилээд байһан үе һэн. Таһархайн һүнэй гүүртын колхозой түбһөө хэды холошье һаа, хэн нэгэнэй гэр бүлэдөө, гуламта тоонтодоо амиды мэндэ бусаһан тухай һураг суу дуулдаад лэ байгшэ бэлэй.

Эсэгынгээ дайн сэрэгтэ мордоһые арайл мэдэхэ болоодүйхэн үлэһэн Надмид, сэхыень хэлэхэдэ, эсэгынгээ бусажа ерэхыень тиитэрээ хүлеэдэгшьегүй һэн хаш. Нэгэтэ эжынь бэшэг абаад: «Абамнай аргаламжын газарта байна. Удахагүй бусаха даа»,— гээ бэлэй. Тиигээдшье Надмидай нааданда һамааржа гү, али тугал буруу тууxаһаа эхилээд, шадалаараа боложо, эжыдээ туһалхые оролдоһоор ябахада, сагай эрьесэ өөрынгөө хэм сооxоноо бүншэхэдэн байгаа һааб даа. Таһархайн һаалишад үбэлжөөндөө бууһаар үнихэн болоод, хүйтэн үбэлэй саг ерэжэ, сагаан жабараар тооһоржо захалба...

Тэрэ үдэшэ эжынь ажалһаа орожо сайлаһаар, ушааг пээшэнэйнгээ амһарта һуугаад, керосин дэнгэй гэрэл доро нооһо ээрэжэ һууба. Надмид хажуугаарнь эрьелдэжэ, энэ тэрэ юумэн тухай асуухадань, анханһаа үсөөн үгэтэй эжынь нэгэн-хоёр үгөөр харюусана.

Гүүртын гэрнүүдһээ холо бэшэхэнэ, баруун-урда добуун дээрэхи хохирой һуури соо гүлгэлһэн үлэгшэн нохойн шэнгэхэн дуутайгаар хусашахадань, эжынь шагнаархан һуутараа:

— Урдаһаамнай нэгэ юумэн ерэбэлтэй. Энэ үлэгшэн холохонһоол ебяархадаг агша,— гээд абяагүй болошобо.

Һү шэрэхэ ээлжээндэ МТС-эй тоһоной завод ошоһон эжыгээ Надмидай хүлеэжэ ядан, сонхоороо урагшаа харан-харан һуухада, энэл үлэгшэн эгээл түрүүлэн хусажа эхилшэхэ. Тээ һүүлдэ гүүртын бэшэ нохойнуудай хусалдахадаа, Надмид урагшаа бии шадалаараа гүйшэхэ. Уданшьегүй Таһархайн гараса дээрэхи бүлэг бургааһануудай саанаһаа сабдир морёо хүллэһэн эжынь гаража ерэгшэ бэлэй. Мүнөө һанахадань, гэр гараса хоёрой хоорондо ехэл холо шэнгеэр үзэгдэгшэ һэн. Үнэндөө хахад модо болохошьегүй зайтай хаш даа. Амидашатараа, бишыханууд хүлнүүдээрээ гүйхэдэнь, холо шэнгеэр һанагдадаг байгаа ха юм. Удабашьегүй баруун тээнь хаяа хадхажа һуудаг Дулмын баабайтанай Барда нохой гэшхүүр дээрэ бүдүүхэн хоолойгоор бүр-бар хусажа байһанаа, урагшаа бардаастайханаар хусажа ябажа харайба. Дулаан газар бэдэржэ, гэшхүүр доогуур, үбһэн дээгүүр хонолгоёо түхеэрһэн бэшэ нохойнууд дурата дурагүй һоб-һоб хусалдаһаар хойноһоонь харайлдабад, хэниеешьеб угтажа дарья табилдаба. Надмидай сонхоорсо шагаахада, тээ урдаханһаа нэгэ хүнэй ерэжэ ябахань дүүрэн һарын толондо элихэнээр харагдаба.

— Эжы, нэгэ хүн ерэжэ ябана,— гэжэ эжыдээ хандахадань, эжынь абяа дуугүй ээрсэгээ эрьелдүүлжэл һууба. Мүнөө болоһон хойно тухайлхадань, хэнэй ерэжэ ябаһые ямаршьеб мэдэрэлээр ойлгоһон эжынь бахардашоод, яахяяашье ойлгожо ядашоод һууһан байгаа хэ.

Саһаар хушагдаһан талада барбайн харагдажа ябаһан хүн сэхэ гэр руунь шэглэжэ ерэбэ. Дахаад дарья табилдажа ябаһан нохойнууд тэрэ хүнэй гэртэнь дүтэлхэдэ, хэхэ уялгаяа дүүргэбэбди гэһэншүү, абяагүй болоод, өөр-өөрынгөө хэбтэри тээшэ тарашабад. Нохойн дуунай замхаяада, хэрэлсы дээрэ гаража ябаһан хүнэй хиирээ сабхиин ула доро саһанай хахинаха дуулдаба. Уданшьегүй үүдэн нээгдэжэ, сагаан жабартай үрдилдэһөөр нюргаар үндэршэг хүн тонгойн һагад орожо ерэбэ. Эжынгээ ара нюрганда зогсоһон Надмид керосин дэнгэй гэрэлэй хэды һүлэмхишье һаа, орожо ерэһэн хүнэй шэг шарайн сухигар сагаан, ямаршьеб дадал бэшэ шэнжые гайхан гэтэшоод байба. Танигдаагүй тэрэ хүн үргэбшээ тайлажа, үүдэнэй хажууда орхёод, малгайгаа һугадаа хабшуулаад, абяа дуугүйгөөр пеэшэнэй хойгуур гаража, баруун-хойто булан тээшэ ошобо. Бурханай гунгарбаагай шэллэгдээтэй, үүдэ дүмүүхэнээр тайлажа, юушьеб аман соогоо гүбэрөөд, хүрдэ эрьюулжэ эхилбэ. Ойро зуурын саг соо тогтоһон аали намдуун байдалда хүрдэ ээрсэг хоёрой эрьелдэһэн абяан Надмид абгайда мүнөөшье элихэнээр дуулдажа байһан мэтэ үзэгдэдэг.

Хүрдэ эрьюулжэ, бурханда гурба дахин наманшалан мүргэһэнэй удаа сэрэгэй хубсаһатай тэрэ хүн дүтэлжэ ерээд:

— Зай, таанадни хэр байгаабта даа?— гэжэ асууба.

— Гэртээ байһан бидэ яашахабибди. Шимнай хэр ябажа ерэбэш?— гэжэ асуудалдань харюусаһанай удаа, эжынь ээрэжэ һууһан нооһоёо хажуу тээшэнь табижа, хүл хөөрсэг болошобо.

Танигдаагүй тэрэ хүн Надмидта дүтэлөөд, шэрүүхэн дэгэлдээ нэнгүүлээд, толгойень зөөлэхэнөөр эльбээд, хэдыхэды үндэхэдэнь, яаха аргагүй эльгэниинь татажа, эжыдэнь адли түрэл хүниинь ерээд байһыень басаган шуһа мяхаараа мэдэрэн байгаа һэн.

Гал хүлөө хүүесэ түлижэ, эдеэнэйнгээ дээжэ буйлуулжа, эхэ басаган хоёр эсэгээ хүндэлөө һааб даа.

Тиихэдэл хабтагай хадажа хэгдэһэн таһалгын саана, хүдэһэн хүнжэл дороо эсэгынгээ асарһан нюдаргын тухай сагаан саахар мэрэһээр, эгээл түрүүшынхиеэ гансаран унтаа бэлэй.

Сэнхир экран

ВТОРНИК, 25

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30—«Посредник»—3 серитэй уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 20.40—Хүгжэмтэ дамжуулга. 11.00—Мультфильм. 18.45—Амар сайн, хүгжэм! 19.30—Время. 20.00—Мультфильм. 20.10—Политическэ темэдэ хөөрэлдөөн. 21.05—«Все реки текут»—8 серитэй уран һайханай фильм. 6-дахи сери. 22.00—Время. 22.30—Литературно-уран һайханай «Үгэ» программа. 00.30—А. Скрябин. 00.55—Шэнэ һониной албан. 01.10—Шатараар дэлхэйн чемпионадта.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15 — Баримтата фильм. 9.35, 10.35—Географи. 7-дохи класс. 10.05, 11.05 — Француз хэлэн. 11.35, 12.35—Географи. 8-дахи класс. 12.05 — Агуу ехэ Француз революциин жэлнүүдэй Франциин дипломадууд. 13.05 — «Двадцатое декабря» — 4 серитэй уран һайханай фильм. 1-дэхи сери. «Военная диктатура». УЛААН-ҮДЭ. 16.20 — «Аялга дуунтай уулзалга» (буряадаар). 16.50 — Байгал (буряадаар). 17.10 — Буряад ороной уран зохёол. 17.40 — Байгал. 17.55—Байгалай үмэнэхи газар дээрэ. 18.40 — Соносхолнууд. МОСКВА. 18.45 — «СССР-эй Арадай депутадуудай IV съезд дээрэ. 20.45 —«Амгалан нойрсогты, багашуул!». 21.00 — СССР-эй Арадай депутадуудай IV съезд дээрэ. 22.00 — Время. 22.30 — «Двадцатое декабря» — 4 серитэй уран һайханай фильм. 2-дохи сери. «Саботаж». 23.35 — Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 23.40 — П. И. Чайковскиин нэрэмжэтэ конкурсын лауреадуудай гала-концерт. 1-дэхи хубинь.

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Кино, театрнуудта

«Дружба»
«Улыбка солнца»— в 10, «Приказ 027»— в 11-30, 13-20, 15-10, 20-40, «Женщина на грани нервного срыва»— в 17, 19.

«Прогресс»
Красный зал —«Мария Магдалина»— в 9-40, 11-20, 13, 14-40, «Святая кровь»— в 16-20, 18-40, 21.
Зеленый зал —«Клещ» (2 с.)— в 10, 12-30, 15-10, 17-40, 20-10.

«Родина»
«Последний зов любви» (2 с.) — в 11-40, 14-20, 18-10, 20-50.

«Октябрь»
Мультфильмы — в 9-40, «Друг бедных» (2 с.)— в 11, 13-20, 15-40, 18, 20-30.

«Байкал»
«Наш человек в Сан-Ремо»— в 18-30, 20-30.

«Восток»
«Заколдованный мальчик»— в 14-30, «Если бы...» (2 с.)— в 17, 19-30.

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства —2-61-35, агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21, 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров —2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск —35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское —3-40-69. Директор издательства —2-37-32, бухгалтерия — 2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской ССР. Директор 2-40-45

Заказ № 295.